

Hanna Polak

Biblioteka Główna

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID ID: 0000-0002-2279-2219

CZASOPISMA LWOWSKIE Z LAT 1801–1867 W ZBIORACH
BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UNIWERSYTETU MARI
CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE

Streszczenie: Artykuł prezentuje zbiór czasopism wydawanych w latach 1801–1867 we Lwowie, znajdujących się w zasobach Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Biblioteka posiada ponad 200 tytułów wydawnictw periodycznych, publikowanych we Lwowie od początku XIX w. do wybuchu II wojny światowej, nabytych za pomocą wymiany, kupna i darów. Wśród nich można wymienić 16 tytułów mieszczących się w ramach interesującego nas zakresu czasowego. Każde czasopismo zostanie przedstawione oddzielnie wraz z wymienieniem stanu zasobu bibliotecznego i informacją odnośnie do możliwości skorzystania z cyfrowego dostępu do ich zawartości w poszczególnych bibliotekach cyfrowych. Do niektórych opisów będą również dołączone skany okładek lub stron tytułowych.

Słowa kluczowe: czasopisma, Lwów, XIX w., Biblioteka Główna Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, zbiory biblioteczne

**Lviv Periodicals from 1801–1867 in the Collections of the Maria
Curie-Skłodowska University Main Library in Lublin**

Abstract: The article presents the collection of periodicals issued in the period 1801–1867 in Lviv, which are included in the resources of the Maria Curie-Skłodowska University Main Library. The Library has more than two hundred periodicals published in Lviv from early 19th century to the outbreak of World War I, acquired through exchange, purchase and donations. Among them there are 16 titles within the period of our interest. Each periodical will be presented separately, together with listing the library state and information about the possibility of using digital access to their contents in particular digital libraries. Some descriptions will be accompanied by scans of covers or title pages.

Keywords: periodicals, Lviv, 19th century, Maria Curie Skłodowska University Main Library, library collections

Wprowadzenie

W wyniku pierwszego rozbioru Polski dokonanego przez Rosję, Austrię i Prusy w 1772 r. Lwów przyporządkowano władzy zaborcy austriackiego i uczyniono siedzibą władz ustanowionego tam Królestwa Galicji i Lodomerii (zwanego potocznie Galicją). Za oficjalny język urzędowy przyjęto język niemiecki, liczne instytucje obsadzono pracownikami austriackimi. Pomimo tej sytuacji, dzięki zreformowaniu systemu oświatowego doszło do powstania nowych szkół i gimnazjów, co niewątpliwie wpłynęło na ożywienie życia kulturalnego miasta i kształtowanie zapotrzebowania na informację z różnych dziedzin, czerpanej głównie z nielicznej prasy. W początkowym okresie czasopisma dostarczano z terenów Austrii i Czech, dostępne były nieliczne egzemplarze „Gazety Warszawskiej”, wychodził francuskojęzyczny tytuł „Gazette de Léopol” (1776–1777). Kilka lat później pojawiły się także periodyki polskojęzyczne, niestety efemeryczne. Do najważniejszych należy zaliczyć gazetę informacyjno-polityczną „Dziennik Patryotycznych Polityków” ukazującą się od 2 września 1792 r. do 31 marca 1798 r.¹, którego redaktorzy obrali sobie za cel kształtowanie umysłowości czytelników za pomocą rzetelnej informacji. Po upadku „Dziennika” nastąpiły lata zastoju, w ciągu których można zaobserwować tylko kilka niemieckojęzycznych czasopism, np. „Lemberger Kaiserlich-Königliches Intelligenzblatt” (1796–1811), „Lemberger Zeitung” (1812–1864), „Militärische Zeitschrift” (1803–1804) czy redagowane w języku łacińskim „Annales Jurisprudentiae” (1810–1811) dla młodzieży uniwersyteckiej². Dopiero pojawienie się w 1811 r. „Gazety Lwowskiej” (od 1817 r. z dodatkiem literackim „Rozmaitości”) można nazwać początkiem profesjonalnej prasy na terenie Lwowa i kształtowania się zawodu dziennikarskiego.

Dzieje prasy lwowskiej XIX stulecia są naznaczone bardzo nierównym tempem rozwoju, związanym ze skomplikowaną sytuacją polityczną Galicji, trudnościami finansowymi i zmiennymi możliwościami ze strony wydawców, ograniczanych w różnym stopniu przez administracyjne nakazy cenzorcze. Także dotarcie do szerszej grupy odbiorców spotykało się z licznymi problemami.

Okres przed 1830 r. to czas powstania kilku kolejnych tytułów prasowych o bardzo krótkim niestety istnieniu, głównie z powodów finansowych i organizacyjnych. Warto tu wymienić np. miesięcznik o charakterze społeczno-kulturalnym i literackim „Pamiętnik Lwowski” (1816–1819), kontynuowany przez „Pszczolę Polską” (1820) i następnie przez „Pamiętnik Galicyjski. Pismo Poświęcone Historii, Literaturze i Przemysłowi Krajowemu” (1823–1848). Widoczne ożywienie nastąpiło

¹ J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku*, Kraków–Wrocław 2008, s. 22–24.

² *Ibidem*, s. 23.

też na niemieckojęzycznym rynku prasowym (np. ukazujący się 2 razy w tygodniu „Lemberger Miscellanea zur Belehrung und Unterhaltung” czy pismo literackie „Mnemosyne – Galizisches Abendblatt für Gebildete Leser”).

Szczególnie ważne dla kultury polskiej Lwowa stało się natomiast utworzenie w 1817 r. przez Józefa Maksymiliana Ossolińskiego Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Nakładem tej instytucji, mającej na celu ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego, zaczęło wychodzić od 1828 r. pierwsze w dziejach polskiej prasy czasopismo naukowe o charakterze historyczno-literackim „Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego Imienia Ossolińskich”, w późniejszych latach wychodzące pod kilkoma zmienionymi tytułami. Instytucja ta zapobiegła germanizacji życia kulturalnego i intelektualnego Lwowa po upadku powstania listopadowego, skupiając wokół siebie ruch umysłowy miasta i całej Galicji.

W okresie popowstaniowym można też zauważyć znaczący wzrost zainteresowania problematyką kultury ludowej i historii Słowiańszczyzny, w ramach przeciwwstawiania się panslawizmowi rosyjskiemu i germanizowaniu ziem słowiańskich pod rządami zaborcy austriackiego. Idee te znalazły swój szczególny wyraz na łamach almanachu „Ziewonia” (t. 1 – 1834, t. 2 – 1838) wydawanego przez grupę literacką tzw. ziewończyków, zrzeszających najznajmniejszych twórców i badaczy literatury (m.in. August Bielowski, Lucjan Siemieński, Seweryn Goszczyński).

Znaczne ożywienie na rynku prasowym Lwowa nastąpiło w latach 40. XIX w. Przyczyniła się do tego nieco swobodniejsza atmosfera polityczna i wzrastające potrzeby czytelnicze mieszkańców Galicji. Pomimo dotkliwej jeszcze prewencyjnej działalności cenzury rządowej powstało wtedy wiele nowych tytułów czasopism, m.in.: „Dziennik Mód Paryskich” (1840–1848), „Sławianin” (1837–1839), „Ziemianin Galicyjski. Pismo poświęcone Gospodarstwu Krajowemu” (1835–1837), „Lwowianin” (1835–1842) i inne.

Okres Wiosny Ludów 1848 r. przyniósł natomiast zniesienie cenzury i ogłoszenie wolności druku, tym samym przyczyniając się do rozwoju różnorodnej prasy, w tym politycznej („Dziennik Narodowy” i „Postęp” wydawane w 1848 r.) czy przeznaczonej dla różnych grup społecznych. Było to jednak bardzo krótkotrwałe, gdyż po jej upadku ponownie wprowadzono zaostrzone wymogi cenzuralne i zastosowano system kaucyjny, wymagający przedkładania wydrukowanego numeru pisma na godzinę przed rozprowadzeniem. Dodatkowo obciążono wydawców i redaktorów osobistą odpowiedzialnością za ewentualne drukowanie nieodpowiednich treści³. Unikano więc polemik politycznych, skupiając się często na tematyce literackiej czy gospodarczej, zgodnej z rodzącymi się ideami pozytywistycznymi, np. „Pa-

³ J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej...*, s. 45.

miętnik Gospodarski” (1849–1851) czy łamy „Tygodnika Rolniczo-Przemysłowego” (1840–1849). Ważne miejsce wciąż zajmowała „Gazeta Lwowska”.

Lata 50. i 60. XIX w. to początek znacznego już ożywienia lwowskich środowisk literackich. Przykładem tego zjawiska może być powstanie w tym okresie „Pamiętnika Literackiego” (1850) i „Dziennika Literackiego” (1852–1854, 1856), zwłaszcza ten ostatni umiejscowił lwowską prasę literacką na bardzo wysokim poziomie, lansując przy tym nowe idee prepozytywistyczne⁴. Zauważalna stała się także rosnąca różnorodność w zakresie tematycznym nowych czasopism. Pojawiły się tytuły ukierunkowane na konkretnych odbiorców. Można tu wymienić czasopismo ludowe „Dzwonek. Pismo dla Ludu” (1859–1874), kolejne tego typu po upadku pierwszego periodyku o tym charakterze „Rozmaitości dla Ludu Wiejskiego” (1843–1846), warto wspomnieć też o pionierskim czasopiśmie dla kobiet „Wianki. Tygodnik dla płci żeńskiej, poświęcony oświacie duchowej, umysłowej i przemysłowej” (1849–1852) oraz o tytule przeznaczonym dla wiejskiej inteligencji, drobnych dzierżawców i oficjalistów „Przyjaciel” (1851–1886). Po wielu zawirowaniach politycznych związanych z Wiosną Ludów powoli wprowadzano treści polityczne do nowo powstałych dzienników informacyjno-literackich, np. w „Przeglądzie Powszechnym” (1860–1861), jednak udało się to tylko przez krótki czas.

Od 1848 r. ukazywała się prasa w języku ukraińskim, np. „Zorja Hałyćka” (1848–1852; 1855–1857) czy „Dnevnyk Ruskiy” (1848). Wychodziły również periodyki niemieckojęzyczne, np. „Lemberger Allgemeiner Anzeiger” (1857–1858) i inne⁵.

Biblioteka Główna UMCS posiada ponad 200 tytułów czasopism lwowskich. Celem artykułu jest przedstawienie zbioru wydawanego od początku XIX w. (momentu, od którego wszelkie publikacje tracą status starodruku) do roku 1867. Cezura czasowa dotycząca roku 1867 wydaje się uzasadniona ze względu na utworzenie w tym roku monarchii austro-węgierskiej i uchwalenie liberalnej konstytucji wprowadzającej wolność wszystkich obywateli, wolność nauki i nauczania, wolność stowarzyszeń oraz zniesienie systemu koncesyjnego dla prasy⁶. Okres następujący po tych wydarzeniach charakteryzuje się natomiast znacznym rozkwitem dziennikarstwa i gwałtownym rozwojem lwowskiej prasy w zupełnie innych już warunkach politycznych.

W zasobie Biblioteki Głównej znajduje się 16 lwowskich czasopism, wychodzących w tych latach, najstarszy to „Gazeta Lwowska”, której początki sięgają 1811 r. W prezentowanym zbiorze uwzględniono także pisma periodyczne o cechach wy-

⁴ I. Homola, *Prasa galicyjska w latach 1831–1866*, [w:] *Prasa polska w latach 1661–1864*, [t. 1], aut. J. Łojek i in., Warszawa 1976, s. 235.

⁵ J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej...*, s. 44.

⁶ *Ibidem*, s. 53.

dawnictwa ciągłego (kalendarze, druki urzędowe). Większość z przedstawionych tytułów zalicza się do polskojęzycznych (łącznie 14), z dwóch pozostałych jeden zawiera tekst w języku polskim i ukraińskim (ruskim) zapisany alfabetem łacińskim, a kolejny to wydawnictwo urzędowe, z początku niemieckojęzyczne, następnie drukowane już równoległe w językach niemieckim i polskim. Warto jeszcze nadmienić, iż podana liczba zawiera również przypadek kontynuacji czasopisma po przerwie czasowej oraz jego znaczące zmiany tytułu. Uwaga ta dotyczy periodyku wydawanego przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Lwowie, który w rezultacie jest przedstawiony pod czterema różnymi tytułami. Celowo pominięto wydawnictwa lwowskie, których początki istnienia sięgają okresu sprzed 1867 r., a których stan posiadania przez Bibliotekę Główną UMCS obejmuje znacznie późniejsze lata. Przykładem może tu być bardzo popularny ilustrowany magazyn kobiecy „Bluszcz: pismo tygodniowe ilustrowane dla kobiet” (1865–1939), którego zasób zaczyna się od rocznika 6 z 1871 r.

Badania nad dziejami prasy wydawanej we Lwowie przebiegały dosyć nierównomiernie, w opinii wybitnego znawcy tego tematu Jerzego Jarowieckiego do niedawna nie poświęcano im zbyt dużo uwagi⁷. Należy jednak wspomnieć o wnikliwej analizie prasy galicyjskiej Mariana Tyrowicza czy znakomitych tekstach historyczno-prasowych Ireny Homoli i Jerzego Myślińskiego w czterotomowej syntezie *Historia prasy polskiej* pod redakcją Jerzego Łojka, przygotowanej przez Pracownię Historii Czasopiśmiennictwa Polski XIX i XX w. Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk w Warszawie⁸. W ostatnich latach można zaobserwować wzmożone zainteresowanie tą tematyką, szczególnie w krakowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej (obecnie Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) za sprawą m.in. badań Jerzego Jarowieckiego, autora kilku opracowań o prasie lwowskiej oraz organizowanych cyklicznie od 1986 r. konferencji „Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki” wraz z wielotomowym wydawnictwem pokonferencyjnym w ramach serii pod tym samym tytułem⁹. Warto podkreślić także ogromną wartość poznawczą pracy Haliny Rusińskiej-Giertych na temat kultury

⁷ *Ibidem*, s. [11].

⁸ M. Tyrowicz, *Prasa Galicji i Rzeczypospolitej Krakowskiej 1772–1850. Studia porównawcze*, Kraków 1979; I. Homola, *Prasa galicyjska w latach 1831–1866...*, s. 199–246; J. Myśliński, *Prasa polska w Galicji w dobie autonomicznej (1867–1918)*, [w:] Z. Kmiecik [et al.], *Prasa polska w latach 1864–1918*, [t.] 2, Warszawa 1976, s. 114–176.

⁹ J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej...*; idem, *Lwowska prasa przed powstaniem styczniowym*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2005, nr 3, s. 63–88; J. Jarowiecki, *Prasa lwowska w dobie popowstaniowej*, [w:] *Życie społeczno-kulturalne ziem polskich w dobie popowstaniowej (1864–1914)*, red. M. Adamczyk, A. Notkowski, Kielce–Warszawa 1993, s. 224–243; *Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki*, t. 1–17, Kraków 1988–2016.

książki polskiej we Lwowie w dobie oświecenia, w której autorka poświęciła dużo miejsca również lwowskiej prasie¹⁰.

Czasopisma będą przedstawione w kolejności chronologicznej, z wyłączeniem tych, które są kontynuacją poprzednich tytułów i zostaną omówione wraz z nimi. Każdy periodyk poddano krótkiej charakterystyce formalnej i treściowej wraz z przybliżeniem genezy powstania, dalszych dziejów oraz sylwetek twórców – redaktorów i wydawców. Do poszczególnych opisów załączono także skany okładek lub stron tytułowych, podano stan zasobu bibliotecznego w Bibliotece Głównej UMCS oraz możliwe do zidentyfikowania drogi nabycia. Wskazane zostaną również biblioteki cyfrowe, umożliwiające dostęp do zawartości konkretnego pisma w formie zdigitalizowanej. Kwerendę zbioru prasy lwowskiej przeprowadzono na podstawie inwentarza czasopism znajdującego się na stanie Oddziału Wydawnictw Ciągłych wspomnianej biblioteki, zawartości katalogu oraz z autopsji w magazynach biblioteki.

„Gazeta Lwowska” (1811–1939)

Upadek „Dziennika Patryotycznych Polityków” w 1798 r. na długie lata doprowadził do marazmu na rynku polskojęzycznych czasopism lwowskich. Dopiero ukazanie się 2 kwietnia 1811 r. „Gazety Lwowskiej”, założonej przez urzędników austriackich braci Kratterów, stało się początkiem rozwoju profesjonalnej prasy i dziennikarstwa polskiego we Lwowie. Drukowano ją w zasłużonej oficynie lwowskiej Józefa Pillera, istniejącej jako rodzinna firma od 1773 r.¹¹ Pierwszym redaktorem był jeden z braci Kratterów – Franciszek, następnie do końca 1826 r. Józef Bensa, po nim zaś profesor literatury i języka polskiego na Uniwersytecie Lwowskim Mikołaj Michalewicz, który prowadził pismo aż do 1834 r., kiedy to zastąpił go Jan Nepomucen Kamiński¹².

W 1814 r. dekretem rządu austriackiego wydawcy otrzymali przywilej wyłączności na publikowanie dziennika polskiego we Lwowie, w wyniku czego w latach 1815–1830 „Gazeta Lwowska” stanowiła główne pismo Galicji prezentujące opinie zgodne z polityką wiedeńską. Pomimo swego proaustriackiego profilu czasopismo cieszyło się znaczną poczytnością i pełniło ważną rolę informacyjną dla szerszego ogółu polskich odbiorców. „To pismo z biegiem lat straciło swój charakter austriac-

¹⁰ H. Rusińska-Giertych, *Kultura książki polskiej we Lwowie w okresie oświecenia*, Wrocław 2018.

¹¹ *Ibidem*, s. 153.

¹² *Ibidem*, s. 283.

ko-państwowy, a stało się dziennikiem polskim”, pisze Stanisław Lam¹³, cytowany przez Halinę Rusińską-Giertych¹⁴. Na potwierdzenie swej opinii Stanisław Lam wysuwa tezę, że nastąpiło to z powodu stopniowej polonizacji wielu urzędników austriackich¹⁵. Taki stan rzeczy trwał do 1847 r., kiedy to prawo własności do „Gazety Lwowskiej” zostało zakupione przez rząd austriacki¹⁶. Od tej pory gazeta funkcjonowała jako jego oficjalny organ prasowy aż do 1918 r.

„Gazeta Lwowska” zapisała się w historii prasy lwowskiej jako jedno z najważniejszych pism informacyjnych do 1848 r. Na jej łamach publikowano informacje dotyczące życia lokalnego, najnowsze doniesienia z dziedziny ekonomii, rolnictwa, przemysłu czy nauki, zamieszczano także tłumaczone z zagranicznych (głównie austriackich i niemieckich) gazet wiadomości z innych krajów. Ukazywała się kilka razy w tygodniu, od 1948 r. jako dziennik, w formacie 27 cm i objętości kilku stron. Do niektórych numerów dołączano też jedno- lub kilkustronicowe dodatki, np. „Dziennik Urzędowy”, „Dodatek do »Gazety Lwowskiej«” czy „Dodatek Nadzwyczajny do »Gazety Lwowskiej«”. Podstawą finansową gazety były obwieszczenia rządowe, pozwy sądowe i płatne inseraty. Przynosiło to duże dochody, o czym mogły świadczyć rozbudowana redakcja (redaktor naczelny, sekretarz, tłumacz, korektorzy, pracownicy biurowi) oraz wysokość honorariów dla współpracowników. Nakład gazety wynosił około 500–1000 egzemplarzy¹⁷.

Upadek Wiosny Ludów w 1848 r. przyniósł ustawę cenzorską, rozbudowanie systemu kaucyjnego i osobistą odpowiedzialność wydawców za treści w wydawanych pozycjach. Spowodowało to załamanie rozwoju prasy galicyjskiej na pewien czas. Pomimo tego „Gazeta Lwowska” pod redakcją Mateusza Sartyniego – filozofa, archeologa i językoznawcy, utrzymała się na rynku wydawniczym Lwowa, doszło jednak do znacznego spadku liczby prenumeratorów z 900 w 1849 r. do 397 w 1851 r.¹⁸ W celu uniknięcia interwencji cenzury podjęto się zamieszczania treści pozbawionych akcentów politycznych, publikując głównie przedruki z prasy obcej („Wiener Zeitung” i „Österreichischer Beobachter”¹⁹) oraz liczne rozporządzenia władz austriackich. W 1850 r. zdecydowano się rozszerzyć tematycznie zawartość

¹³ Stanisław Lam (1891–1965) – wydawca, redaktor, publicysta, krytyk literacki. Współredaktor m.in. „Kroniki Powszechnej” (1910–1912), „Gazety Lwowskiej” (1913–1914), „Gazety Narodowej” (1914), zaangażowany w działalność wielu wydawnictw, od II wojny światowej we Francji, od 1944 r. kierownik Księgarni Polskiej w Paryżu. Za: F. Pieczętkowski, *Lam Stanisław*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa–Łódź 1972, s. 495.

¹⁴ H. Rusińska-Giertych, *op. cit.*, s. 283.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ M. Tyrowicz, *op. cit.*, s. 43.

¹⁷ J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej...*, s. 33–34.

¹⁸ I. Homola, *op. cit.*, s. 234.

¹⁹ J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej...*, s. 71.

czasopisma, wprowadzając „Dodatek Tygodniowy do »Gazety Lwowskiej«”, przybliżający czytelnikom dokumenty i materiały historyczno-geograficzne oraz rozmaite dane statystyczne. Największą poczytność dostarczały jednak „Gazecie Lwowskiej” „Rozmaitości” wychodzące w latach 1817–1859 w formie dodatku samoistnego. W kolejnych latach dużo pozytywnych zmian nastąpiło po objęciu redakcji przez Władysława Łozińskiego w 1873 r. „Urzędowa” – jak nazywa ją Jerzy Jarowiecki²⁰ – gazeta zaczęła wtedy wprowadzać rozbudowane artykuły z zakresu polskiej historii i literatury, aktualności o sprawach polskich, wiele uwagi poświęcając przy tym zagadnieniom gospodarczym i wiadomościom ze świata kultury polskiej. Od 1873 r. ukazywał się także dodatek miesięczny „Przewodnik Naukowy i Literacki” (1873–1921). Dodatkowo, wraz z objęciem redakcji przez powieściopisarza Adama Krechowickiego w 1883 r., jeszcze bardziej wzmocniono merytorycznie dział literacko-historyczny, promując twórczość wielu ówczesnych pisarzy i poetów, między innymi powieści Henryka Sienkiewicza. Dzięki tym zabiegom już w 1880 r. nakład osiągnął aż 3100 egzemplarzy²¹. „Gazeta Lwowska” przetrwała wiele historycznych zawirowań, zmian redakcji i koncepcji co do zamieszczanych treści, utrzymała się jednak aż do 12 września 1939 r., kiedy to wydano ostatni jej numer. Należała już wtedy od 1927 r. do własności Skarbu Państwa Rzeczypospolitej Polskiej, utrzymując się głównie z przywileju drukowania płatnych ogłoszeń administracyjnych, sądowych i licytacyjnych oraz płatnych reklam²².

W posiadaniu Biblioteki Głównej pod sygnaturą czas. 2664 znajdują się następujące numery: 1817 nr 55 (5 kwietnia), 1819 nr 1–148 (1 stycznia – 29 grudnia); 1837 nr 116–153 (3 października – 30 grudnia), w tym brak nr 118; 1838 nr 1–153 (2 stycznia – 29 grudnia), w tym jednak braki: nr 109, 119–120. Niektóre numery są ułożone w zaburzonej kolejności. Zapisy akcesyjne wskazują, że tomy zostały uzyskane z dubletów Biblioteki Jagiellońskiej (pieczętka „Dublet Bibliotheca Jagellonica”) i wpisane do inwentarza w 1956 r., zakupiono jedynie pojedynczy numer z 1817 r. w połowie lat 70. XX w.

W roczniku z 1819 r. zamieszczono również wiele współwydanych, ale oddzielnie numerowanych dodatków, np. „Dziennik Urzędowy” i „Dodatek do »Gazety Lwowskiej«”, zawierających różne doniesienia urzędowe, ceny produktów, kursy walut we Lwowie i w Wiedniu, wyniki C. K. Loterii we Lwowie. Były one głównie jedno- lub kilkustronicowe, redagowane niejednokrotnie równolegle w języku niemieckim.

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej...*, s. 213.

Tom z 1838 r. zawiera także wiele współprawnych dwustronicowych „Dodatków Nadzwyczajnych do »Gazety Lwowskiej«,“ załączonych do poszczególnych numerów „Gazety Lwowskiej”. Niektóre poświęcono konkretnym zagadnieniom (np. dodatek do nru 10 o gorzelnictwie czy do nru 11 o handlu mąką w Stanach Zjednoczonych), inne na przykład informowały o wydarzeniach w innych krajach.

Biblioteka Główna UMCS posiada następujące numery tych dodatków:

- „Dziennik Urzędowy” – 1819, nr 1–3, 5–7, 15, 66, 73, 75, 83–84, 87, 89, 91, 93, 105–106, 108, 117, 120, 124, 128, 139–140, 145, 149–150, 153, 155–156, 158;
- „Dodatek do »Gazety Lwowskiej«” – 1819, nr 11–13, 23, 28–29, 168, 196, 228, 244, 249, 251–252, 258–259, 263, 277;
- „Dodatek Nadzwyczajny do »Gazety Lwowskiej«” – 1838, nr 10, 13, 22, 40, 43, 45, 48–49, 54, 57, 69–70, 80–82, 104, 107, 110, 113, 137, 152.

Każdy rocznik (oprócz 1817 – gdyż BG UMCS posiada tylko jeden numer) zawiera również współprawne numery dodatku literackiego „Rozmaitości”. W całości „Gazeta Lwowska” jest także dostępna w formie zdigitalizowanej na platformie Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej (wraz z „Rozmaitościami” i innymi dodatkami).

Ryc. 1. „Gazeta Lwowska”, nr 26 (5 marca 1819). Źródło: fot. P. Kostko.

„Rozmaitości” (1817–1848; 1854–1859)

Pierwszy numer „Rozmaitości” ukazał się 27 stycznia 1817 r. w formie dodatku do „Gazety Lwowskiej”, posiadał jednak własną kartę tytułową, numerację i spis treści, dlatego można je przedstawić jako odrębne pismo. Dodatek ten był również dostępny dla osób zainteresowanych w oddzielnej prenumeracie i tę możliwość wykorzystywano dosyć często ze względu na bardzo atrakcyjną dla ówczesnego odbiorcy zawartość merytoryczną²³. Zgodnie z tytułem pisma, każdy czytelnik mógł znaleźć tam coś dla siebie, dominowały jednak teksty literackie i wiadomości dotyczące wydarzeń kulturalnych, przydając „Rozmaitościom” cech charakterystycznych dla magazynu literacko-rozrywkowego. Publikowali tu najznamienitsi w późniejszych latach literaci i dziennikarze, jak August Bielowski, Lucjan Siemieński, Kazimierz Władysław Wójcicki, Adam Gorczyński, Władysław Zaleski, Antoni Bensa, Karol Antoniewicz i inni²⁴. W ocenie Jerzego Jarowieckiego „można zaryzykować pogląd, że całe niemal pokolenie ówczesnych poetów i pisarzy rozpoczynało prawie zawsze od publikowania w »Gazecie Lwowskiej« i jej dodatku – »Rozmaitościach«”²⁵. Oprócz wspomnianych treści, czasopismo zamieszczało także doniesienia o odkryciach naukowych, teksty historyczne, etnograficzne i społeczno-ekonomiczne, a także informacje o nowych książkach, itp. Popularność „Rozmaitości” wzrastała z każdym rokiem, zwłaszcza wśród warstwy ziemiańskiej, stanowiąc według opinii Władysława Zawadzkiego²⁶ „przez wiele lat jedyny pokarm umysłowy”²⁷. Przyczyniło się to także do znacznego polepszenia sytuacji finansowej podupadającej nieco „Gazety Lwowskiej” i jej wydawców. Do roku 1823 redaktorem był Franciszek Kratter, następnie do 1835 r. Mikołaj Michalewicz, po nim Jan Nepomucen Kamiński przy wsparciu Stanisława Jaszowskiego, Jana Dobrzańskiego i Mateusza Sartyni²⁸.

„Rozmaitości” ukazywały się nieprzerwanie do 1848 r., kiedy to nastąpiło przejęcie „Gazety Lwowskiej” drogą zakupu przez rząd austriacki. Doszło wtedy do ich zlikwidowania i zastąpienia „Dodatkem” o bardzo ubogiej treści, ograniczonej głównie do informacji krajowych i zagranicznych oraz sprawozdań. Po kilku latach zdecydowano się reaktywować je pod dawnym tytułem, lecz już bez powodzenia

²³ H. Rusińska-Giertych, *op. cit.*, s. 284.

²⁴ J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej...*, s. 27.

²⁵ Idem, *Lwowska prasa przed powstaniem styczniowym...*, s. 72.

²⁶ Władysław Zawadzki (1824–1891) – pisarz i publicysta, autor wielu recenzji literackich i teatralnych oraz prac popularnonaukowych, znawca literatury lwowskiej, autor m.in. *Literatury w Galicji 1772–1848* – jednego z najważniejszych źródeł dotyczących literatury tego okresu.

²⁷ W. Zawadzki, *Literatura w Galicji 1772–1848: ustęp z pamiętników*, Lwów 1878, s. 44.

²⁸ H. Rusińska-Giertych, *op. cit.*, s. 284.

i w rezultacie osławione „Rozmaitości” zakończyły swoje istnienie w 1859 r. W sumie ukazywały się przez 38 lat²⁹.

W zbiorach Biblioteki Głównej UMCS znajdują się następujące numery: 1819 nr 80 (jako nr 80 „Gazety Lwowskiej”; 1837 nr 40–52; 1838 nr 1–52, w tym jednak braki: nr 7, 23, 37. Są one współoprawne z „Gazetą Lwowską” pod sygnaturą czas. 2664.

„Pamiętnik Lwowski” (1816–1819)

Pierwszy numer „Pamiętnika Lwowskiego” ukazał się w styczniu 1816 r. z inicyjatywy i dzięki funduszom bogatego lwowskiego adwokata Józefa Dobka Dzierzkowskiego. Wydawany przez Karola Wilda w drukarni Józefa Schnaydra w formacie 20 cm był to około stustronicowy miesięcznik o charakterze społeczno-kulturalnym oraz historyczno-literackim. Redagowany był początkowo przez Kornela Łopuszańskiego, następnie Adama Tomasza Chłędowskiego z Brunonem Kicińskim jako współpracownikiem. Po śmierci Łopuszańskiego w 1818 r. do redakcji dołączył brat Adama Tomasza, Walenty Chłędowski. O ile Łopuszański – bardziej aktor niż literat – drukował głównie tłumaczenia tekstów niemieckich, bracia Chłędowscy urozmaicili profil czasopisma przez publikacje historycznych polskich materiałów źródłowych, recenzji teatralnych i literackich oraz przedruków z prasy wileńskiej o tematyce gospodarczej. Często odnoszono się też do zagadnień lokalnych. Miesięcznik był wspierany przez Towarzystwo Ćwiczącej się Młodzieży w Literaturze Ojczystej, aktywnie współpracował z nim również aktor i dramatopisarz Jan Nepomucen Kamiński³⁰.

Pomimo zaangażowania w tworzenie pisma kilku wybitnych przedstawicieli życia literackiego i umysłowego Lwowa (np. Bruno Kiciński i Jan Nepomucen Kamiński jako tłumacze, Stanisław Jaszowski jako autor wielu tekstów historycznych czy Adam Kłodziński i Hipolit Błotnicki jako krytycy literaccy)³¹ nie udało się jednakże uzyskać stabilnej pozycji na rynku prasowym. Jedną z przyczyn z pewnością pozostawał brak dostatecznej liczby stałych współpracowników i zbyt mała liczba prenumeratorów. M. Tyrowicz ustalił liczbę tych ostatnich na 263 osoby, w tym ponad 100 pochodzących spoza Galicji³². Okazało się to jednak niewystarczające, aby utrzymać finansowo „Pamiętnik Lwowski” i z końcem 1819 r. przestał się on ukazywać.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ H. Rusińska-Giertych, *op. cit.*, s. 285.

³¹ J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej...*, s. 29.

³² M. Tyrowicz, *op. cit.*, s. 51.

W zbiorach Biblioteki Głównej UMCS pod sygnaturą czas. 7254 znajdują się następujące numery (każdy rocznik posiadał 12 numerów w 3 tomach):

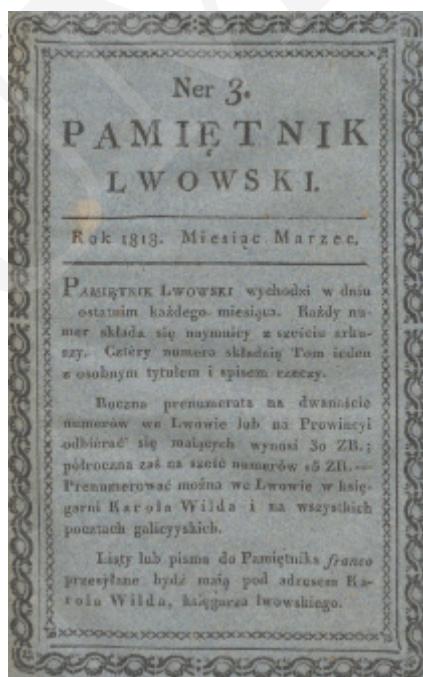
1816 – t. [1] nr 3 (marzec), nr 4 (kwiecień), nr 5 (maj); t. 2, nr 7 (lipiec);

1818 – t. 1, nr 3 (marzec), nr 4 (kwiecień); t. 2, nr 7 (lipiec); t. 3, nr 9 (wrzesień);

1819 – t. 1, nr 2 (luty).

Sposób nabycia poszczególnych egzemplarzy jest dosyć zróżnicowany. Niektóre znalazły się w zbiorach Biblioteki Głównej UMCS przez wymianę międzybiblioteczną, inne zostały zakupione. Kilka przekazała Biblioteka Jagiellońska i Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego ze swoich dubletów.

„Pamiętnik Lwowski” jest również dostępny dla czytelników w formie zdigitalizowanej w kilku bibliotekach cyfrowych, np. w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej, Bibliotece Cyfrowej Uniwersytetu Łódzkiego, Polonie czy Bibliotece Cyfrowej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Ryc. 2. „Pamiętnik Lwowski”, nr 3 (1818).
Źródło: ze zbiorów Biblioteki Cyfrowej KUL.

„Pszczola Polska” (1820)

Po upadku „Pamiętnika Lwowskiego” redaktor Walenty Chłędowski zdecydował się na wydawanie podobnego pisma, jednakże o charakterze bardziej popularnym, żywiąc nadzieje na przyciągnięcie szerszej grupy czytelników i pozyskanie większej ilości funduszy dzięki prenumeracie. W ten sposób w 1820 r. na lwowskim rynku prasowym ukazała się „Pszczola Polska”, traktowana jako kontynuacja „Pamiętnika”, o podobnym formacie – 20 cm, jednak o nieco zmniejszonej objętości – około 50 stron. Felicjan Łobeski, literat i dziennikarz lwowski, oba te tytuły zaliczał do gatunku pism literackich³³.

W ostatnim numerze „Pamiętnika Lwowskiego” z grudnia 1819 r. wydawca Karol Wild tak napisał o nowym, unowocześnionym profilu przyszłego czasopisma:

Redakcja Pamiętnika [...] umyśliła, wezwaniem wielu światłych ludzi zachęcona, treść tego pisma i jego dążność więcej do użyteczności powszechnéj i oświaty wieku zastosować. [...] dla swoich nowości i powszechniejszego interesu, powszechniejsze także obudzi uczestnictwo³⁴.

W celu umożliwienia korzystnego startu na rynku prasowym Karol Wild wspierał finansowo jego proces wydawniczy, a lwowskie środowiska literackie złożyły zapewnienia o zasilaniu łamów własnymi pracami. Pierwsze numery „Pszczoly Polskiej” zostały przyjęte z „prawdziwą sympatią”³⁵, jednak szybko okazało się, że również ona zaczęła przynosić straty. Nie przyciągnęła odpowiedniej liczby prenumeratorów, autorzy nie przysyłali wszystkich obiecanych tekstów, a wkrótce i sam wydawca wycofał się z dalszego finansowania niedochodowej gazety. M. Tyrowicz ustalił, że „Pszczola Polska” zdobyła 265 abonentów, o dwóch więcej niż „Pamiętnik Lwowski”³⁶, natomiast liczba ta szybko zaczęła spadać i w rezultacie po 12 numerach (3 tomy po 4 numery) pismo pod tym tytułem przestało się ukazywać. W formie kontynuacji w 1821 r. wydano „Pamiętnik Galicyjski: pismo poświęcone historii, literaturze i przemysłowi krajowemu” pod redakcją Ferdynanda Chotomskiego i Eugeniusza Brockiego, jednak również bez powodzenia.

W zbiorach Biblioteki Głównej UMCS znajduje się t. 3, nr 10 (październik) z 1820 r. pod sygnaturą czas. 3700. Zapis akcesyjny wskazuje na kupno jako spo-

³³ M. Tyrowicz, *op. cit.*, s. 138–139.

³⁴ K. Wild, *Doniesienie o Pszczole Polskiej, piśmie, które pod Redakcją Walentego Chłędowskiego we Lwowie jako ciąg dalszy Pamiętnika od stycznia r. 1820 wychodzić będzie*, „Pamiętnik Lwowski” 1819, t. 2, nr 12, s. [631]–632.

³⁵ H. Rusińska-Giertych, *op. cit.*, s. 287.

³⁶ M. Tyrowicz, *op. cit.*, s. 51.

sób nabycia numeru. Czasopismo dostępne jest także w formie zdigitalizowanej w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej.

Ryc. 3. „Pszczola Polska”, t. 3, nr 10 (1820). Źródło: fot. P. Kostko.

„Provinzial Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien” (1819–1848)

Tytuł ten można zaliczyć do grupy wydawnictw periodycznych urzędowych, utworzonych przez austriacką administrację państwową w obliczu potrzeby upubliczniania częstych zmian w ustawodawstwie czy organizacji władz zarządzających prowincją. Były to masywne kilkusetstronicowe publikacje wydawane w formacie 21 cm. Znaczną część miejsca udostępniano też redagowanym przez władze wiedeńskie tzw. normaliom, czyli informacjom o nowych patentach, rozmaitych rozporządzeniach i rozkazach wojskowych³⁷. Początkowo był publikowany tylko w języku niemieckim, po kilku latach równoległe w językach niemieckim i polskim.

³⁷ M. Tyrowicz, *op. cit.*, s. 165.

Marian Tyrowicz zalicza to wydawnictwo do tzw. „Pillerianów”. Publikowano je w pierw w języku łacińskim pod tytułem „Edicta et Mandata Universalia Regnis Galiciae et Lodomeriae [...] Promulgata” i ich „Continuatio” (1773–1818), następnie od 1819 r. w języku niemieckim jako „Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien” (1819–1867)³⁸. Od 1827 r. włączono również równolegle język polski, zarówno w treści, jak i w tytule, jako „Prowincjonalny Zbiór Praw Królestwa Galicyi i Lodomeryi za rok...” (1827–1828), następnie „Zbiór Ustaw Prowincjonalnych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z roku...” (1829–1837), „Zbiór Ustaw Prowincyjnych dla Królestw Galicyi i Lodomeryi z roku...” (1838), „Zbiór Ustaw Prowincyjnych dla Królestw Galicyi i Lodomeryi z roku...” (1839–1846), „Zbiór Ustaw Prowincjonalnych dla Królestw Galicji i Lodomerii z Roku...” (1847), „Zbiór Ustaw Prowincjonalnych dla Królestw Galicji i Lodomerii z Roku...” (1848).

Biblioteka Główna UMCS posiada następujące roczniki: 1821, 1825 (sygnatura czas. 13939) oraz 1830 (wydany w 1832 r.) i 1840 (wydany w 1842 r.) o sygnaturze czas. 10241. Są to:

1. „Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien für das Jahr 1821: herausgegeben auf allerhöchsten Besechl unter der Aufsicht des k. k. Galischen Landesguberniums”, który jest trzecim rocznikiem tego wydawnictwa. Wydrukowany został tylko w języku niemieckim w drukarni Pillera, brakuje jednak dokładnej daty wydania.

2. „Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien für das Jahr 1825: herausgegeben auf allerhöchsten Besechl unter der Aufsicht des k. k. Galischen Landesguberniums”, który jest siódmym rocznikiem, również wydrukowanym w drukarni Pillera wyłącznie w języku niemieckim, bez daty opublikowania.

3. „Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien für das Jahr 1830: herausgegeben auf allerhöchsten Besechl unter der Aufsicht des k. k. Galischen Landesguberniums” = „Zbiór ustaw prowincjonalnych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z roku 1830: wydany za najwyższym rozkazem pod dozorem c. k. galicyjskiego Rządu krajowego” jest rocznikiem dwunastym, wydrukowanym w 1832 r. w Cesarsko-Królewskiej Galicyjskiej Drukarni Skarbowej, równolegle w językach niemieckim i polskim.

4. „Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien für das Jahr 1840: herausgegeben auf allerhöchsten Besechl unter der Aufsicht des k. k. Galischen Landesguberniums” = „Zbiór ustaw prowincyjnych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z roku 1840: wydany za najwyższym rozkazem pod dozorem c. k. Rządu krajowego galicyjskiego” jest natomiast dwudziestym drugim rocznikiem,

³⁸ M. Tyrowicz, *op. cit.*, s. 165. Autor podaje lata wydania (1819–1867), katalog Biblioteki Narodowej (1819–1848).

opublikowanym równolegle w językach niemieckim i polskim za „najwyższym rozkazem pod dozorem c. k. Rządu krajowego galicyjskiego”³⁹, również w Cesarstwo-Królewskiej Galicyjskiej Drukarni Skarbowej w 1842 r.

Zapis akcesyjny wskazuje na dwa różne sposoby nabycia poszczególnych egzemplarzy. Tomy za lata 1821 i 1825 przekazano w formie darowizny, natomiast tomy za lata 1830 i 1840 zostały zakupione. Wydawnictwo jest dostępne także w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej (komplet) oraz na platformach Śląskiej i Podkarpackiej Biblioteki Cyfrowej (częściowo).

Ryc. 4. „Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien für das Jahr 1825”. Źródło: fot. P. Kostko.

³⁹ „Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien für das Jahr 1840: herausgegeben auf allerhöchsten Befehl unter der Aufsicht des k. k. Galizischen Landesguberniums” = „Zbiór ustaw prowincyjnych dla Królestwa Galicyi i Lodomerji z roku 1840: wydany za najwyższym rozkazem pod dozorem c. k. Rządu krajowego galicyjskiego” 1840 [wyd. 1842], r. 22, s. [III].

„Kalendarz Gospodarski Galicyjski na Rok Pański...” (1823–1848)

„Kalendarz Gospodarski Galicyjski na Rok Pański...” zalicza się do wydawnictw periodycznych typu kalendarzowego, bardzo popularnych w XIX w., nakierowanych głównie na zaspokajanie potrzeb edukacyjno-informacyjnych wśród czytelników. Popularności przydawał im również fakt dość łatwej dostępności dzięki swej niewygórowanej cenie. Na pierwszych stronach tego 23-centymetrowego i około 50-stronicowego periodydu zamieszczano zwykle kalendarz roczny, rejestr świąt kościelnych, zarówno rzymskokatolickich, jak i prawosławnych i żydowskich, można też spotkać wykazy świąt protestanckich i mahometańskich. Kolejne strony wypełniał najczęściej dział astronomiczno-meteorologiczny prezentujący wiele szczegółowych informacji z tej dziedziny, np. godziny wschodu i zachodu słońca, ruchy księżyca, prognozy pogody według ruchu planet itp. Bardzo ważna była także dla czytelnika możliwość zaspokojenia jego potrzeb informacyjnych związanych z codziennym funkcjonowaniem. Na swoich łamach „Kalendarz” podawał bowiem ceny biletów, godziny i miejsca odjazdu poczty konnej (czy w późniejszych latach kolei żelaznej), przeliczniki miar i wag, kursy rozmaitych walut, informacje o czasie i miejscu jarmarków w cyklu rocznym itp. Bardzo pomocne były również porady rolnicze, medyczne czy związane z prowadzeniem gospodarstwa domowego. Zapotrzebowanie na tego typu informacje były tak duże, że do połowy XIX w. wydawnictwa te rozrosły się z krótkiej broszury do kilkudziesięciu lub nawet kilkuset stron, rozszerzając tematykę o specjalistyczne treści ekonomiczno-gospodarcze, rolnicze, techniczne czy historyczno-literackie.

Wydawanie większości kalendarzy lwowskich znajdowało się głównie w rękach zasłużonej rodziny księgarzy i drukarzy Pillerów. Z tej drukarni pochodził na przykład „Nowy Lwowski Kalendarz Polski i Ruski” (1773–1845), „Pielgrzym Lwowski” (1822–1823) i kilka innych⁴⁰.

„Kalendarz Gospodarski Galicyjski na Rok Pański...” ukazywał się przez 25 lat (1823–1848), jednak w ocenie znawczyni tego typu wydawnictw Ireny Turowskiej-Bar prezentował treści merytoryczne o niskiej jakości, zbliżając się raczej do formy reklamy książek z księgarni Franciszka Pillera⁴¹.

Zawartość „Kalendarza” jest typowa dla wydawnictw tego typu, natomiast ciekawym urozmaicheniem jest np. *Tabella familiyna do zanotowywania*, gdzie można było własnoręcznie zamieszczać dane dotyczące czasu urodzenia i rozwoju dziecka, czyli tzw. „epoki rozwinięcia się”. Tabele te pozostały tu niezapisane, jedynie ktoś

⁴⁰ I. Turowska-Bar, *Polskie kalendarze XIX wieku (streszczenie)*, Łódź 1967, s. 31.

⁴¹ *Ibidem*.

zanotował o zatrudnieniu mamki (niani) do dziecka, która ma się zgłosić 30 marca [1830 roku].

Biblioteka Główna posiada jeden egzemplarz, wydany na rok 1830 (sygnatura czas. 10053), zapis akcesji wskazuje na kupno jako sposób jego nabycia w 1971 r. (pochodzi ze zbioru wybitnego geografa i kartografa profesora Franciszka Uhorczaka, kierownika Katedry Kartografii UMCS). Większość roczników jest dostępna na platformie Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej, poszczególne zaś w Polonie i Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej.

„Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego imienia Ossolińskich” (1828–1830)

W styczniu 1828 r. ukazał się pierwszy numer periodyku reprezentującego pionierski na rynku prasowym Lwowa typ czasopisma naukowego. Był to „Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego imienia Ossolińskich”, założony przez ks. Franciszka Siarczyńskiego – wybitnego kaznodzieję zakonu pijarów, historyka, geografa i publicystę, członka Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i dyrektora Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. W zamyśle jego twórcy, poprzez publikację źródeł i rozpraw historyczno-literackich, pochodzących ze zbiorów niedawno zmarłego założyciela Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie (1817) Józefa Maksymiliana Ossolińskiego (1748–1826)⁴², czasopismo miało wzbudzić zainteresowanie przeszłością narodu polskiego⁴³ i sprowokować polską elitę intelektualną do bardziej wnikliwych badań nad tym tematem.

W celu przybliżenia swoich zamysłów odnośnie do nowego czasopisma ks. Siarczyński napisał:

Może umysł nie iednego czytelnika zepsuty nawykniem do pism bawiących i fraszek ulotnych, mierzić sobie będzie w zawiłych badaniach, w poważnych rozprawach, w starożytności zabytkach, iakie czasopism nasz zawierać będzie, lecz wolna nam tuszyć, że większa część takich się znajdzie, których smak zdrowy, zachęcony sławy przodków pamiętką, mowy oyczystey dobiorem, upodobanie w tem dziele uczuie, i przedsięwzięciu, choć z tego względu, zaletę przyzna⁴⁴.

⁴² J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej...*, s. 30.

⁴³ H. Rusińska-Giertych, *op. cit.*, s. 288.

⁴⁴ S., *Obwieszczenie czasopisma, które Zakład Naukowy księgozbioru imienia Ossolińskich wydać będzie*, „Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego imienia Ossolińskich” 1828, r. 1, z. 1, s. 4.

W czasie dwuletniej pracy wydawniczej w 8 zeszytach czasopisma ukazało się 90 artykułów oraz kilka poważnych dzieł⁴⁵. W ocenie niektórych czytelników zawartość szybko została zdominowana przez prace autorstwa jedynie ks. Siarczyńskiego, zniekształcając przez to pierwotną misję czasopisma.

Każdy zeszyt wychodził w formacie 20 cm i objętości około 150 stron. Poszczególne teksty ilustrowały profesjonalnie wykonane ryciny. W każdym numerze prezentowano szczegółową listę darowizn prywatnych na rzecz Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, omawiano nowości wydawnicze zarówno książek, jak i czasopism polskich i zagranicznych, drukowano m.in. spisy drukarni i księgarń w Galicji oraz listy „przedpłacicieli”, czyli prenumeratorów czasopisma.

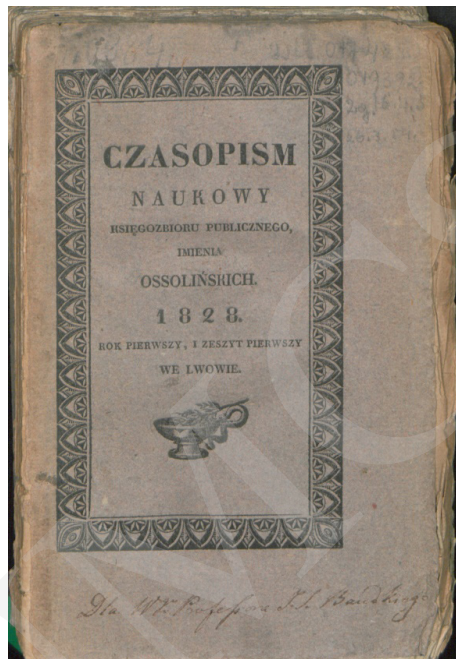
Z racji swego naukowego charakteru „Czasopismo Naukowe” nie zdołał jednak przyciągnąć wystarczającej i przez dłuższy czas utrzymującej się liczby czytelników. Zamieszczane na jego łamach listy prenumeratorów pokazują drastyczny spadek: ze 112 osób w 1828 r. do 89 w 1829r., z 61 w 1830 r. do 22 w 1832 r.⁴⁶ (w tym roku już pod zmienionym tytułem „Czasopismo Naukowe od Zakładu Narodowego im. Ossolińskich wydawane”). Władysław Zawadzki – wybitny pisarz i publicysta, znawca literatury Galicji z tamtego okresu, wyraził opinię, że czasopismo to było za poważne dla ówczesnego czytelnika⁴⁷.

W zbiorach Biblioteki Głównej UMCS znajdują się następujące numery: r. 1 (1828) z. 1–2; r. 2 (1829) z. 2, 4; r. 3 (1830) z. 1–4 (sygnatura czas. 2693), które trafiły do zbiorów Biblioteki Głównej UMCS głównie z dubletów Biblioteki Jagiellońskiej i Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Komplet czasopisma jest dostępny także online w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej.

⁴⁵ H. Rusińska-Giertych, *op. cit.*, s. 288–289.

⁴⁶ M. Tyrowicz, *op. cit.*, s. 51.

⁴⁷ H. Rusińska-Giertych, *op. cit.*, s. 289.

Ryc. 5. „Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego imienia Ossolińskich”, r. 1, z. 1 (1828). Źródło: fot. P. Kostko.

„Czasopismo Naukowe od Zakładu Narodowego im. Ossolińskich wydawane” (1831–1834, 1841)

Po śmierci ks. Siarczyńskiego w 1829 r. redakcję objął wpraw Ksawery Wiesiołowski, a następnie Konstanty Słotwiński, który w 1831 r. dokonał zmiany tytułu czasopisma na „Czasopismo Naukowe od Zakładu Narodowego im. Ossolińskich wydawane” przy zachowaniu poprzedniego formatu i objętości. Była to właściwie kontynuacja poprzedniego tytułu z tą różnicą, że treść wzbogacono o liczne teksty literackie autorów polskich i zagranicznych przy jednoczesnym zachowaniu profilu naukowego w dziedzinie badań historycznych. Dalej drukowano materiały ze zbiorów Jana Maksymiliana Ossolińskiego (np. *Początki Słowian* – na podstawie jego rękopisów) oraz obszernie rozprawy historyczne i biograficzne (np. o Mikołaju Koperniku czy Adamie Mickiewiczu), ale też poezję polską (np. pieśni Wincentego Pola, poezje Ludwika Kropińskiego, Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, bajki Józefa Wincentego Łańcuckiego) czy nawet mało ówczesnie znanego młodego poety galicyjskiego piszącego pod pseudonimem T. Oliz (Tomasz August Olizarowski). Dano również szansę np. Julii Adeli Kamińskiej (z Baumanów), która w artykule *Polki*

literatki zamieszczonym w czasopiśmie „Niewiasta” jest wymieniona wśród kobiet „wierszopisków”⁴⁸, czyli osób próbujących dopiero swych sił w dziedzinie poezji.

Na łamach „Czasopisma” recenzowano także prace literackie, drukowano recenzje zagraniczne dotyczące literatury polskiej, odnotowywano na bieżąco tytuły wychodzących ówczesnie czasopism polskich itp. Oprócz treści literackich można także zauważyć publikacje z innych dziedzin, np. w kilku zeszytach z 1831 r. tekst autorstwa redaktora Konstantego Leliwy Słotwińskiego traktujący o prawach i obowiązkach poddanych galicyjskich, czyli tzw. *Katechizm poddanych galicyjskich* czy praktyczne porady o tym, jak uprawiać i przechowywać buraki.

Według Władysława Zawadzkiego te zmiany w zawartości czasopisma zostały spowodowane pragnieniem nadania mu poczytniejszego charakteru i zdobyciem większej liczby odbiorców⁴⁹. Prenumeratorów niestety wciąż było niewiele, przykładowo w 1830 – 61, w 1831 – 64, w 1833 – 20⁵⁰, w innych latach kilkunastu, a nawet kilku. Przez kilka miesięcy można zauważyć tylko jednego prenumeratora – Aleksandra Batowskiego, późniejszego autora licznych prac historycznych i bibliograficznych. Zdarzało się jednak też, że w pewnym okresie nawet 100 osób decydowało się na prenumeratę⁵¹.

Konstanty Słotwiński pełnił funkcję redaktora „Czasopisma” przez cztery kolejne roczniki aż do zeszytu 1 (rocznik 7) z 1834 r. W roku tym ukazał się tylko ten jeden pełny zeszyt, a następne (2 i 3) wydrukowano w tymże roku tylko częściowo, gdyż wydawanie czasopisma zostało wtedy zawieszono. Brakujące strony tych zeszytów opublikowano dopiero wraz z zeszytem 4 w 1841 r. Na zeszytach 2 i 3 pozostawiono rok wydania 1834, zeszyt 4 datowano już na rok 1841. Redaktorem zeszytów 2–4 rocznika 7 był nowy dyrektor Zakładu Adam Kłodziński.

Nieregularność ta została spowodowana represjami ze strony władz austriackich, które w 1834 r. dokonały rewizji w Zakładzie Ossolińskich. Pracowników Zakładu z dyrektorem na czele oskarżono o zdradę stanu. Zarzuty dotyczyły drukowania tajnego pisma „Konfederatka” i broszur o treściach patriotycznych (przykładowo wykład Kazimierza Brodzińskiego *O narodowości Polaków, czytano na sesji Towarzystwa Przyjaciół Nauk dnia 3 maja 1831 roku*⁵² czy Adama Mickiewicza *Księgi Narodu Polskiego i Pielgrzymstwa Polskiego i wiele innych*⁵³). Wkrótce wytoczono proces karny (1834–1837), dyrektora Słotwińskiego skazano na karę 12 lat twierdzy

⁴⁸ L. R., *Polki literatki*, „Niewiasta” 1860, nr 8, s. 3.

⁴⁹ H. Rusińska-Giertych, *op. cit.*, s. 289.

⁵⁰ I. Homola, *op. cit.*, s. 214.

⁵¹ J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej...*, s. 30.

⁵² W. T. Wisłocki, *Tajne druki Zakładu Ossolińskich*, „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej” 1934, t. 31, nr 1–4, s. 338.

⁵³ *Ibidem*, s. 348.

(złagodzoną z czasem do 6), innych na mniejsze kary i rozciągnięto nad nimi długotrwały nadzór policyjny⁵⁴. Funkcjonowanie Zakładu zostało mocno ograniczone, dopiero Adam Kłodziński – nowy dyrektor Zakładu od drugiej połowy 1837 r., zdołał w ciągu 10 lat wyciągnąć go z głębokiej stagnacji.

Biblioteka Główna UMCS posiada następujące numery: r. 4 z. 1–4 (1831); r. 6 z. 7–8 (1833) oraz r. 7 z. 1 (1834) o sygnaturze czas. 2693. Numerację roczników liczone od poprzedniego tytułu („Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego imienia Ossolińskich”), czyli pierwszym rocznikiem omawianego czasopisma był rocznik 4. Pieczętki na stronach przedtytułowych wskazują, że egzemplarze te pochodzą z dubletów z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie oraz Biblioteki Jagiellońskiej. Do rejestru przybytków zostały wpisane w latach 50. XX wieku. Czasopismo dostępne jest również w formie zdigitalizowanej na platformie Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej (komplet), Biblioteki Cyfrowej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (komplet), Podkarpackiej Biblioteki Cyfrowej (część) czy Biblioteki Cyfrowej Uniwersytetu Łódzkiego (część).

„Biblioteka Naukowego Zakładu imienia Ossolińskich:
pismo poświęcone dziejom, bibliografii, rozprawom
i wiadomościom naukowym” (1842–1844, 1847–1848)

Po drastycznych przejściach, związanych z konsekwencjami procesu sądowego, Zakład Narodowy przez 5 lat był pozbawiony bezpośredniego kierownictwa, zamknięto również drukarnię i czytelnię. Opiekę nad podupadłą instytucją objął wskazany przez rząd austriacki kurator, w osobie księcia Henryka Lubomirskiego. Dopiero w 1839 r. władze udzieliły zgody na przyznanie stanowiska dyrektora młodemu Adamowi Kłodzińskiemu, wcześniej mającemu zatrudnienie w domach arystokracji galicyjskiej. Dzięki swym zdolnościom organizatorskim szybko zdobył on zaufanie kuratora Lubomirskiego i wkrótce udało mu się wznowić zamknięte wcześniej czasopismo, również w formie kwartalnika naukowego o tym samym formacie i objętości, ale pod nieco zmienionym tytułem: „Biblioteka Naukowego Zakładu imienia Ossolińskich: pismo poświęcone dziejom, bibliografii, rozprawom i wiadomościom naukowym”. Do współpracy pozyskał wielu cennych współpracowników, w tym Augusta Bielowskiego, Wincentego Poła, Karola Szajnochę, Aleksandra Fredrę czy Józefa Dzierzkowskiego⁵⁵. Odnowiony periodyk ukazywał się w latach

⁵⁴ *Ibidem*, s. 334–335.

⁵⁵ K. Karolczak, *Środowisko intelektualne Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w dziewiętnastowiecznym Lwowie*, „Krakowskie Pismo Kresowe” 2021, r. 13, s. 15–26.

1842–1844 i, po krótkiej przerwie, po unowocześnieniu, w latach 1847–1848. Redaktorem pozostawał w pierw Adam Kłodziński, natomiast od 1847 r. przez 15 miesięcy aż do ostatniego numeru (nr 4 z 1848 r.) Wincenty Pol z Józefem Dzierzkowskim jako zastępcą⁵⁶. Kwartalnik postawił sobie za cel publikację materiałów historycznych, głównie rękopiśmiennych źródeł ze zbiorów Zakładu oraz pism autorstwa Ossolińskiego i Siarczyńskiego, krytycznie odnosząc się do sposobu prowadzenia pisma przez pierwszą i drugą redakcję. W słowie wstępnym do pierwszego zeszytu z 1842 r. napisano, że „nie brała [ona = pierwsza i druga redakcja] tego dosyć pod uwagę, co Ossoliński Czasopismowi swemu za główne kładł zadanie, a to jest, aby przez pismo to upowszechniała się wiadomość o naukowych zbiorach jego, któraby jednych zachęcała do bliższego zapoznania się z niemi, drugich uczyła cenić wartość skarbów podobnych i stawał się pobudką do poszukiwania i ratowania od zagłady tych ważnych umysłowego życia świadectw i owoców [...]”⁵⁷.

Ze zbiorów Ossolińskiego opublikowano liczne materiały źródłowe, m.in.: rękopis Tomasza Pirawskiego, dokumenty archidiecezji lwowskiej w opracowaniu Aleksandra Batowskiego, zbiór korespondencji z oblężenia Smoleńska ze stycznia 1610 r., pochodzący z dawnej biblioteki Czartoryskich w Puławach i wiele innych. Zamieszczano także szerokie rozprawy historyczne, omawiające wydarzenia związane z historią Polski.

Po kilku latach zdecydowano się jednak na wprowadzenie pewnych zmian w treści, pisząc: „Postanowiliśmy bowiem nieograniczać się nadal jedynie na artykułach naukowych, ale dać miejsce i belletrystycznym [...]”⁵⁸ tak, aby „zajmując się więcej belletrystyką, tem samem zadość czyniły czytającej publiczności”⁵⁹. Oprócz literatury zaczęto publikować także teksty z nauk ścisłych, zauważając wzrastające na nie zapotrzebowanie. „Dogadzając również potrzebie czasu, wciągamy w zakres pisma naszego i nauki przyrodzone [...]”⁶⁰ napisano w „Obwieszczeniu” w zeszytu 1 tomu 1 z 1847 r. Czasopismo ukazywało się do 1848 r., dopiero po kilkunastu latach przystąpiono do jego reaktywacji pod nieco zmienionym tytułem.

W zbiorach Biblioteki Głównej UMCS znajdują się następujące egzemplarze (sygnatura czas. 2015): t. 1–3 (1842), t. 8 (1843), t. 9–11 (1844), t. 1 z. 1–3, 5–6 i t. 2 z. 1–6 (1847) oraz t. 1 z. 1–2, 4 (1848). W pierwszych latach czasopismo wydawano w 4 tomach rocznie w numeracji ciągłej, natomiast po przerwie w formie 12 zeszytów w 2 tomach rocznie. Według zapisu akcesyjnego, egzemplarze te trafiły

⁵⁶ J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej...*, s. 40.

⁵⁷ *Wstęp do nowego Czasopisma Naukowego, Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich*, „Biblioteka Naukowego Zakładu imienia Ossolińskich” 1842, t. 1, s. 9.

⁵⁸ *Obwieszczenie*, „Biblioteka Naukowego Zakładu imienia Ossolińskich” 1847, t. 1, z. 1, s. [I].

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, s. [II].

do Biblioteki Głównej UMCS drogą kupna w 1954 i w 1989 r. oraz wymiany w 1960 r. (m.in. z Biblioteki Instytutu Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego). W komplecie periodyk jest dostępny na platformach cyfrowych Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej, Biblioteki Cyfrowej Uniwersytetu Łódzkiego, Polony czy Biblioteki Cyfrowej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

„Biblioteka Ossolińskich: pismo historyi, literaturze, umiejętnościom i rzeczom narodowym poświęcone. Poczet Nowy” (1862–1869)

Po kilkunastoletniej przerwie August Bielowski – dyrektor Zakładu im. Ossolińskich, podjął się redakcji nowego tytułu, jako kontynuacji zamkniętego w 1848 r. czasopisma. Dla podkreślenia tego związku każdy tom opatrzone dopiskiem „Poczet nowy”, a numerację poprowadzono od początku. Karol Estreicher oraz strona Ossolineum podaje, że lata wydania czasopisma to 1862–1869⁶¹ i dlatego, pomimo niespójności dat w różnych opisach bibliograficznych, taki zakres czasowy przyjęto na potrzeby tego artykułu.

Pod nowym tytułem periodyk ten ukazywał się w latach 1862–1869 jako półrocznik o formacie 22 cm i objętości czterystu kilkudziesięciu stron, a swe łamy zapełniał, podobnie jak poprzednik, treściami zarówno z dziedziny historii i literatury, jak i prawa, ekonomii i nauk ścisłych. Publikowali w nim znamienici autorzy, m.in. Karol Szajnocha, Antoni Małecki, Teofil Lenartowicz czy Józef Bohdan Zaleski. W każdym zeszycie dodawano również *Kronikę Zakładu Narodowego*, ze sprawozdaniami i spisami darów przekazanych dla tej instytucji.

Biblioteka Główna posiada następujące egzemplarze: t. 1 (1862) – t. 9 (1866) oraz t. 11 (1868) – t. 12 (1869) o sygnaturze czas. 2015. Wszystkie opatrzone są zapiskiem akcesyjnym, informującym, że trafiły do zasobów Biblioteki Głównej UMCS drogą zakupu w latach 50. XX w. Czasopismo jest dostępne również w formie zdigitalizowanej w kilku bibliotekach cyfrowych (Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, Polona, Biblioteka Cyfrowa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego czy Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Łódzkiego).

⁶¹ Profesjonalna Elektroniczna Baza Bibliografii Estreichera (EBBE), [online] https://www.estreicher.uj.edu.pl/xixwieku/baza/wpis/?sort=nazwisko_imie&order=1&id=18379&offset=0&index=3 [dostęp: 18.01.2025]; Historia „Czasopisma ZNiO”, [online] <https://www.ossolineum.pl/historia-czasopisma-znio/> [dostęp: 18.01.2025].

„Lwowianin czyli Zbiór Potrzebnych i Użytecznych Wiadomości” (1835–1842)

Pierwszy numer „Lwowianina” ukazał się w lipcu 1835 r. Początkowo opatrzone na okładce tytułem „Zbiór pism różnych autorów”, a na stronie tytułowej jako „Lwowianin czyli Zbiór Potrzebnych i Użytecznych Wiadomości”, od 1836 r. występował już tylko pod tym drugim mianem. Drukowany był w formacie 25 cm o objętości kilkudziesięciu stron w zakładzie Piotra Pillera i należał do flagowych osiągnięć swojego pomysłodawcy oraz redaktora i wydawcy w jednej osobie – Ludwika Zielińskiego. Udało mu się bowiem stworzyć pierwszy na rynku lwowskim periodyk typu magazynowego, systematycznie urozmaicany artykułami omawiającymi historię i zabytki Lwowa, w połączeniu z dość wysokiej jakości ilustracjami. Wszystko to w ujęciu całościowym czyniło go bardzo nowatorskim w porównaniu z dotychczasowymi lwowskimi tytułami prasowymi. M. Tyrowicz podkreśla jednak, że wszystkie te zabiegi niestety nie mogły przyczynić się do sukcesu rynkowego ze względu na niewybredność „zarówno pod względem poziomu literackiego, jak i wiarygodności opisów historycznych”⁶². W rezultacie „Lwowianin” spotkał się z miazdzącą krytyką oświeconych kręgów Lwowa, a dodatkowo wyznająca postępowe i patriotyczne idee grupa literacka tzw. „ziewończyków” poddała jednoznacznie negatywnej ocenie konserwatywną i ugodową według nich linię pogładową pisma Ludwika Zielińskiego. Jako postulatorzy tworzenia literatury narodowej w oparciu o twórczość ludową narodów słowiańskich, zarzucili mu także lekceważenie pojęcia i znaczenia „literatury słowiańskiej”⁶³, który to termin zdobywał już coraz bardziej znaczące miejsce wśród elit literackich Galicji. Krytycy pisma widzieli także w Zielińskim żadnego zysków materialnych wydawcę, miernego i bez zdolności, nazywając jego czasopismo „lichem piśmidłem”⁶⁴. Nie zmienia to jednak faktu, że z racji na tematykę historyczną dotyczącą Lwowa było ono przez miłośników tego miasta szczególnie cenione.

Funkcję kolejnych redaktorów pełnili Mikołaj Michalewicz i Stanisław Jaszowski. Od z. 1 z 1840 r. zmieniono podtytuł na „przeznaczony krajowym i użytecznym wiadomościom”, od z. 3 tego roku rozszerzając go na „przeznaczony krajowym i użytecznym wiadomościom wydany z połączenia prac miłośników nauk”, natomiast od z. 1 z 1842 r. na „przeznaczony krajowym i zagranicznym wiadomościom wydawany z połączenia prac miłośników nauk”.

⁶² M. Tyrowicz, *op. cit.*, s. 151.

⁶³ *Ibidem*, s. 33.

⁶⁴ *Ibidem*.

„Lwowianina” rozprowadzano w każdych możliwych miejscach, np. w hotelach i zajazdach wśród przyjeżdżających do Lwowa ziemian, stosowano także różne niestandardowe metody, które Marian Tyrowicz nazywa „rażąco natarczywym kolportażem po ulicach, zajazdach, kościołach i prywatnych mieszkaniach”⁶⁵. Pomimo tych zabiegów pismo upadło w 1842 r. Wielu czytelników zainteresowanych historią Galicji i jej stolicy z uznaniem jednak przyjęło ten rodzaj czasopisma, pomimo jego niedoskonałości. Mogli tam znaleźć wiele ciekawych artykułów, na przykład opisy dziejów klasztoru i kościoła sióstr Benedyktynek we Lwowie, wypisy źródłowe z kronik klasztornych, przedstawienia dokumentów historycznych ze zbiorów lwowskiego magistratu czy podania i legendy związane z historią miasta. Dla urozmaicenia zamieszczano także artykuły o innych miejscowościach, np. o historii miasta Kowna czy zamku w Nowogródku, przedstawiano cenne zbiory prywatne, na przykład księgozbiór hr. Stanisława Borkowskiego w Winniczkach w obw. lwowskim czy kolekcję malarstwa hr. Ignacego Miączyńskiego w Pieniakach w obw. złoczowski. Informowano o działalności drukarni galicyjskich (w Podhorcach, Żółkwi, Sokalu, Tartakowie, Przemyślu, Jaworowie, Jarosławiu), omawiano działanie kolei żelaznej itp. Czasopismo było ilustrowane pięknymi rycinami, treść wzbogacono także licznymi wierszami, opowieściami czy scenkami rodzajowymi, zaczerpniętymi zarówno z literatury krajowej, jak i zagranicznej, zgodnie z ideą przewodnią twórcy „Lwowianina”, iż jest to: „Pismo o treści naukowej i historycznej, zawiera niemało przedmiotów z dziejów krajowych, pomniki historyczne, sztuki nadobne, opisy dzieł nowych”⁶⁶.

W latach 1835–1836 czasopismo było wydawane w zeszytach, w 1837–1838 w 7 tomach, a od 1839/1840–1842 w formie 12 zeszytów.

Biblioteka Główna UMCS posiada następujące numery „Lwowianina”: t. 6 (1837) oraz z. 1–12 (1840/1841). Numeracja tomów nieraz wydrukowana jest błędnie, na przykład w t. 6 z 1837 r. i t. 7 z 1838 r. na stronie tytułowej figuruje odpowiednio jako t. 2 i t. 3, na następnych stronach już jako t. 6 i t. 7. Są one dostępne pod sygnaturą czas. 6726. Akcesja wskazuje, że zostały zakupione w 1961 r. Czasopismo jest również dostępne na platformie Biblioteki Cyfrowej Uniwersytetu Łódzkiego (komplet), Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej (część) czy Biblioteki Cyfrowej Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie (część).

⁶⁵ *Ibidem*, s. 151.

⁶⁶ *Uwiedomienie*, „Lwowianin: przeznaczony krajowym i użytecznym wiadomościom wydany z połączenia prac miłośników nauk” 1839/1840, z. 11, s. [241].

Ryc. 6. „Lwówianin”, z. 1 (1840). Źródło: fot. P. Kostko.

„Sławianin” (1837, 1839)

W 1834 r. ukazał się pierwszy tom almanachu „Ziewonia”, założonego przez grupę literacką o tej samej nazwie. Członkowie tego ugrupowania postulowali stworzenie literatury narodowej słowiańskiej i propagowanie słowiańskiej kultury ludowej. Znaczący wkład w pojawieniu się tego wydawnictwa na rynku prasowym Lwowa miał m.in. wieloletni redaktor „Rozmaitości” Stanisław Jaszowski⁶⁷. Zachęcony powodzeniem i uznaniem ze strony krytyków literackich zdecydował się on na wprowadzenie do obiegu własnego czasopisma również w formie almanachu, ściśle nawiązującego do prezentowanego w „Ziewonii” wzorca ideowego. Już na koniec 1834 r. planował zainicjowanie nowego czasopisma, któremu początkowo zamierzał nadać tytuł „Lwówianin”. Zaostrzenie cenzury związane z odkryciem tajnych

⁶⁷ R. Jaskuła, *Wokół almanachów, Wokół almanachów S. Jaszowskiego („Sławianin” i „Dniestrzanka”) i lwowskiego Ossolineum w l. 1834–1841*, „Czasopismo Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich” 1992, z. 1, s. 95.

drukarni w Ossolineum uniemożliwiło jednak wprowadzenie tego planu w życie. Pomimo tak trudnych okoliczności Jaszowski nie zrezygnował i rzeczywiście, po wielu zabiegach, w kwietniu 1837 r. ukazał się pierwszy tom stukilkudziesięciostronicowego almanachu o tytule „Sławianin”, tłoczonego w oficynie lwowskiej Piotra Pillera w nakładzie 500 egzemplarzy⁶⁸ w formacie 23 cm. W „Przedmowie” wydawca pisze, że zamierza publikować utwory literackie znanych autorów, w tym własne i że będą to:

powieści, poezyje, podróże, wspomnienia ojczyste we względzie dziejów i bibliografii itp. Artykuły, złożone w jeden uplot kwiatów, ku nauce i zabawie czytelnika i dla pokrycia niejako smutnego niedostatku, który panuje w naszej literaturze periodycznej⁶⁹.

Dalej wskazuje na cele i zamiary nowego czasopisma:

przy umysłowym ubóstwie w kraju naszym potrzebne są podobne zbiory, nowością swoją zaostrzające uwagę publiczności, odwyklej już prawie od czytania pism ojczy-
stych, których jej tak skąpo i tak nieodpowiednio z duchem cywilizacji europejskiej drukarnie nasze udzielają⁷⁰.

Jaszowski przez wiele lat pełnił funkcję faktycznego redaktora „Rozmaitości”. Posiadał dzięki temu rozliczne kontakty literackie i naukowe, liczył więc na pomyslność rynkową „Sławianina”, poprzez obfitą współpracę ze znanymi w świecie literackim nazwiskami. Wielu z nich, jak np. Ludwik Nabelak, August Bielowski, Jan Nepomucen Kamiński czy Lucjan Siemieński⁷¹, to nie tylko wybitni przedstawiciele świata literackiego, ale także członkowie grupy „ziewończyków” i prawdopodobnie dlatego nowe czasopismo zostało zatytułowane „Sławianin”⁷² – w myśl idei słowianofilskiej, coraz śmielej propagowanej wśród czytelników.

Drugi tom ukazał się w listopadzie 1838 r., został jednakże postdatowany i na stronie tytułowej wydrukowano 1839⁷³. Początkowo to nowe wydawnictwo, prezentujące wiele treści hołdujących słowianofilskiemu i folklorystycznemu nurtowi literatury polskiej, przyjęto bardzo przychylnie. Szybko pojawiły się jednakże druzgocące głosy krytyczne, m.in. na łamach „Pamiętnika Literackiego” czy „Tygodnika Literackiego”. Krytyce poddano praktycznie wszystkie teksty zawarte w czasopiśmie,

⁶⁸ *Ibidem*, s. 101.

⁶⁹ „Sławianin” 1837, t. 1, s. [V].

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej...*, s. 32.

⁷² R. Jaskuła, *op. cit.*, s. 96.

⁷³ *Ibidem*, s. 102.

zarzucając im przypadkowość, brak wykończenia, bylejakość⁷⁴. Publiczność nie podzielała co prawda tej miażdżącej opinii, lecz Jaszowski podjął decyzję o zaprzestaniu wydawania periodyku w 1839 r. W połowie 1841 r. zdecydował się jednak na powołanie do życia nowego czasopisma „Dniestrzanka”, jako kontynuację „Sławianina”.

W zbiorach Biblioteki Głównej UMCS znajduje się komplet tego almanachu, czyli t. 1 (1837) i t. 2 (1839) pod sygnaturą czas. 3701. Wpisano je do rejestru przybytków w 1956 r. – t. 1 i w 1957 r. – t. 2, kiedy to zostały zakupione od zlikwidowanego Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Przemyskiej. W formie zdigitalizowanej komplet czasopisma jest dostępny w Bibliotece Cyfrowej Polona.

Ryc. 7. „Sławianin” 1839, t. 2. Źródło: fot. P. Kostko.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 96.

„Liwoczanin: kalendarz rolniczo-gospodarski na rok pański...: jako lico części jednej podgórze naszego od góry Liwocza nam odsłaniający” (1851)

Pomysłodawcą i wydawcą kalendarza „Liwoczanin” był działacz niepodległościowy i literat Wincenty Nowina Smagłowski (1806–1883), autor licznych broszurek i wierszy politycznych, m.in.: *Hymn do Boga* (1848), *Kobieta, wiersz poświęcony zanym Polkom naszym* (1848), *Krakowiaki porabacyjne* (1848), *Ludowi wiejskiemu całej ziemi polskiej...* (1848). Sygnował je różnorodnymi pseudonimami (Jacenty Toporek, C. de Nowina, Liwoczanin, M.C. Nowina, Podgórzezanin laski, Podhalańcin z Chochołowa), unikając ujawniania własnego nazwiska. W młodości należał do inicjatorów tzw. spisku koronacyjnego w Warszawie w 1829 r. (niektórzy badacze literatury polskiej uważają go za prototyp postaci Kordiana z dramatu Juliusza Słowackiego). W czasie Wiosny Ludów w 1848 r. wchodził w skład osobowy Centralnej Rady Narodowej we Lwowie, po jej rozwiązaniu uczestniczył w tzw. spisku Juliana Gosłara, zawiązanym w celu wywołania ponownej rewolucji w zaborze austriackim. Skazany i więziony w latach (1852–1857), po uwolnieniu przebywał na emigracji we Francji, skąd po upadku Komuny Paryskiej powrócił do kraju w 1872 r. i osiadł w Stanisławowie w Galicji. Przywiózł ze sobą liczący 2 tysiące tomów księgozbiór, który w dalszych latach stał się zaczątkiem miejskiej biblioteki, a Smagłowski pełnił w niej funkcję kierownika i archiwisty. Po śmierci bibliotekę nazwano jego imieniem⁷⁵.

„Liwoczanina” wydawano w formacie 24 cm i objętości 136 stron, nakładem Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego we Lwowie⁷⁶ w drukarni Zakładu Narodowego Ossolińskich. Bibliografia Estreichera wzmiankuje o dwóch rocznikach tego kalendarza (1851, 1860)⁷⁷, jednak katalog Biblioteki Narodowej podaje jedynie rocznik 1851 (druk w 1850).

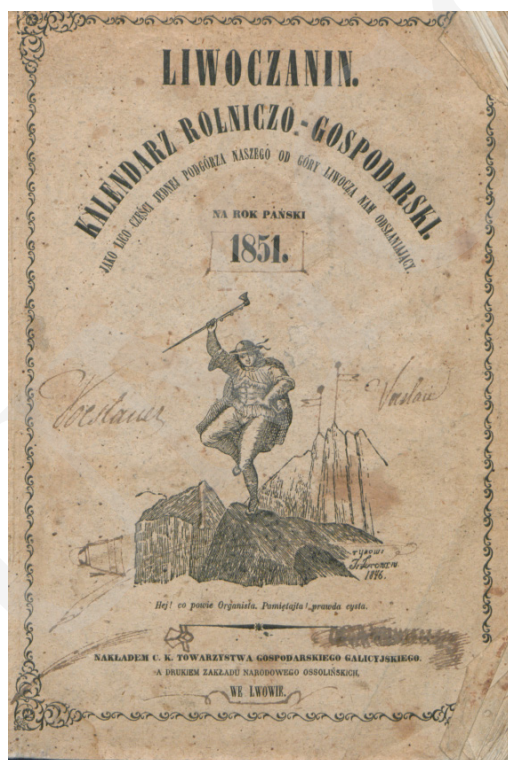
Jako wydawnictwo typu kalendarzowego, był on zbiorem rozbudowanych informacji z różnych dziedzin. Obok prezentacji dokładnych dat świąt katolickich i żydowskich, wykazów miejsc i terminów dni targowych w Galicji i krajach ościennych zawierał również bardzo użyteczne w życiu codziennym porady medyczne i domowe, zadbano także o treści historyczno-gospodarcze.

⁷⁵ Samoloty polskie, [online] <http://www.samolotyplskie.pl/samoloty/2929/126/Smaglowski-Wincenty-Nowina2> [dostęp: 29.05.2024].

⁷⁶ C. k. Galicyjskie Towarzystwo Gospodarskie we Lwowie (GTG, niem. *K. K. galizische Landwirtschafts-Gesellschaft in Lemberg*) – polskie stowarzyszenie gospodarcze wspierające rozwój rolnictwa i przemysłu na terenie Galicji Wschodniej w latach 1845–1922.

⁷⁷ Profesjonalna Elektroniczna Baza Bibliografii Estreichera (EBBE), [online] https://www.estreicher.uj.edu.pl/xixwieku/baza/wpis/?sort=nazwisko_imie&order=1&id=86830&offset=0&index=1 [dostęp: 23.06.2024].

W zasobach Biblioteki Głównej UMCS znajduje się egzemplarz za rok 1851 (sygnatura czas. 4786). Akcesja wskazuje, że nabyty został w formie kupna. „Liwozczanin” dostępny jest w formie zdigitalizowanej w kilku bibliotekach cyfrowych (Wielkopolska, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Śląska, Jagiellońska, Polona).

Ryc. 8. „Liwozczanin” 1851. Źródło: fot. P. Kostko.

„Dziennik Literacki” (1852–1854, 1856–1870)

Drukowany w Zakładzie im. Ossolińskich „Dziennik Literacki” powstał na fali ożywienia środowisk literackich w latach 50. XIX w. Pojawiło się wówczas na rynku prasowym Lwowa kilka nowych czasopism poświęconych zagadnieniom szerzej pojętej kultury i literatury. Tego typu periodyki, ściśle ukierunkowane na konkretną problematykę, posiadały już zwykle w tym czasie wydawców indywidualnych⁷⁸. W przypadku „Dziennika Literackiego” był nim Wojciech Maniecki, dzierżawca

⁷⁸ J. Jarowiecki, *Prasa lwowska w dobie...*, s. 104.

drukarni Zakładu Ossolińskich, który w późniejszych latach przekazał tę funkcję Karolowi Cieszewskiemu. Za stronę redakcyjną odpowiadali m.in. Karol Szajnocha, Felicjan Łobeski, Wojciech Maniecki, Jan Dobrzański, Juliusz Starkel czy Władysław Łoziński. Czasopismo wychodziło wprawdzie w każdą sobotę (1852–1854), następnie 2–3 razy w tygodniu (1856–1863) i ponownie jako tygodnik (1864–1870). Pierwsze lata istnienia tego wielkoformatowego (35 cm), 8-stronicowego wydawnictwa nie przyniosły jednak oczekiwanych dochodów i popularności wśród czytelników. Można było to przypisać starym nawykom w redagowaniu czasopism, a mianowicie zwyczajowi utrzymywania się z darowizn i unikania gratyfikacji finansowej dla autorów artykułów, którzy zniechęceni tym stanem rzeczy nie byli zainteresowani przysyłaniem materiałów wysokiej jakości. Do znacznego pogorszenia stabilności rynkowej doszło po ukazaniu się konkurencyjnego czasopisma „Nowiny” (przypominającego dawne „Rozmaitości”), charakteryzującego się nowoczesną redakcją i szerokim gronem odpowiednio opłacanych współpracowników⁷⁹. W celu przyciągnięcia czytelników redaktor „Nowin” Jan Dobrzański zastosował też nowatorski pomysł obniżenia ceny za pojedynczy egzemplarz, dzięki czemu mógł zwiększyć nakład i częstotliwość ukazywania się do 3 razy w tygodniu. Wszystkie te czynniki doprowadziły do ogromnej popularności tej gazety i przyniosły duże zyski, pośrednio przyczyniając się do upadku „Dziennika Literackiego” w 1854 r. Problemy z zagrożeniem ze strony cenzury austriackiej, doszukującej się w „Nowinach” nieodpowiednich treści, doprowadziły jednak do decyzji o wprowadzeniu znacznych zmian. Od dnia 1 maja 1856 r. zainicjowano dodatek, nawiązujący do zamkniętego „Dziennika Literackiego”, a już wkrótce zdecydowano się na objęcie tym tytułem całości czasopisma (w roku 1867 numery 1–45 ukazały się przejściowo, jak „Dziennik Literacki i Polityczny”). Tak odmieniony periodyk z sukcesem ukazywał się nieprzerwanie do 1870 r.⁸⁰ Jacek Szczerbiński wskazuje, że dzięki nowatorskim rozwiązaniom okazał się „podwaliną nowoczesnego dziennikarstwa”. W 1871 r. „Dziennik Literacki” został wchłonięty przez nowe pismo „Mrówka”, które wcześniej funkcjonowało jakiś czas jako dodatek.

W czasopiśmie możemy znaleźć powieści i pamiętniki (np. Jana Duklana Ochockiego), poezje (np. Wincentego Pola, Władysława Syrokomli), opowiadania historyczne (np. o Klemensie Janickim autorstwa Jana Zachariasiewicza), przeglądy literatury polskiej i obcej, informacje o różnych koncertach i wydarzeniach kulturalnych czy obyczajowych, reklamy (np. księgarni Karola Wilda), ogłoszenia dotyczące poszukiwania pracy czy mieszkania, kursy walutowe i inne. Publikowało tam też

⁷⁹ J. Szczerbiński, *Środowisko dziennikarzy lwowskich 1831–1863. Narodziny zawodu*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1984, r. 24, nr 2, s. 33.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 34.

wielu pisarzy, wyznających postępowe wówczas poglądy, w tym Kornel Ujejski, Teodor Tomasz Jeż, Michał Gwalbert Pawlikowski, Józef Szujski, Teofil Lenartowicz.

W zbiorach Biblioteki Głównej UMCS znajdują się roczniki ukazujące się po przerwie wydawniczej, numerowane od wznowienia czasopisma: t. 1, nr 1–54 (1 maja – 18 września 1856) (oprawiony w jeden tom) z dodatkiem „Przewodnik” nr 1–50; t. 2, nr 70–153 (18 czerwca – 31 grudnia 1857); [t. 4], nr 53–104 (5 lipca – 30 grudnia 1859); [t. 5], nr 1–103 (3 stycznia – 28 grudnia 1860); [t. 6], nr 1–103 (1 stycznia – 31 grudnia 1861); [t. 7], nr 1–50 (5 stycznia – 27 czerwca 1862); r. 15, nr 1–52 (2 stycznia – 25 grudnia 1866) – w tym ostatnim przypadku powrócono do pierwotnej numeracji od 1854 r. (sygnatura czas. 6869). Zapis akcesyjny wskazuje kupno jako sposób nabycia wszystkich egzemplarzy. Większość roczników jest dostępna na platformie cyfrowej Biblioteki Narodowej.

„Przegląd Powszechny” (1860–1861)

„Przegląd Powszechny” (4 stycznia 1860 – 28 września 1861) reprezentował gatunek prasy politycznej, która zaczęła rozwijać się we Lwowie niedługo przed 1867 r. Wielkoformatowy (52 cm), 4-stronicowy periodyk ukazywał się 3 razy w tygodniu: we wtorek, czwartek i sobotę. Był on kontynuatorem ukazującego się dwa lata wcześniej „Przeglądu Politycznego Powszechnego” (1 maja – 22 września 1858). Oba tytuły powstały dzięki staraniom jednego z najbardziej zasłużonych dziennikarzy i wydawców w Galicji pod zaborem austriackim – Hipolita Stupnickiego. Wydarzenia Wiosny Ludów przyniosły wzmożone działania cenzury i zablokowanie swobodniejszego rozwoju prasy, jednak już wkrótce represje te uległy stopniowemu zelżeniu i pojawiły się nowe możliwości dla rozwoju prasy. Dzięki temu w 1851 r. Stupnicki mógł przystąpić do wprowadzenia na rynek nowego czasopisma „Przyjaciel Domowy” (1851–1886), które przez jakiś czas zaliczało się do nielicznych lwowskich periodyków polskich. Sytuacja ta uległa znacznej poprawie po kilku latach i wkrótce już czytelnicy Lwowa mogli korzystać z ośmiu tytułów, w tym właśnie „Przeglądu Powszechnego”. Reprezentował on rodzaj magazynu politycznego o popularnym charakterze⁸¹, zasilanego tekstami doświadczonych dziennikarzy i publicystów, takich jak Józef Dzierzkowski, Platon Kostecki, Karol Widman czy Franciszek Ksawery D’Abancourt. Na jego łamach zamieszczano publicystykę, najnowsze teksty literackie, przekazywano bieżące wiadomości polityczne i gospodarcze, dołączano tłumaczenia z najnowszej prasy obcojęzycznej. W niektórych numerach drukowano kilkustronicowe dodatki, poświęcone różnym

⁸¹ I. Homola, *op. cit.*, s. 287.

zagadnieniom z dziedziny prawa i polityki, np. ubezpieczeniom, uchwałom sądów czy sprawozdaniom z posiedzeń austriackiej Rady Państwa. Początkowo „Przegląd Powszechny” ukazywał się w wysokim nakładzie (3000 egzemplarzy), jednak z racji swojego silnie politycznego charakteru nie zdołał uniknąć represji ze strony władz państwowych, między innymi ze względu na publikowanie krytycznych ocen wobec rządów austriackiego ministra Metternicha i jego dążeń do zgermanizowania Galicji. W połączeniu z udzielonym przez pismo poparciem dla warszawskich manifestacji przedpowstaniowych doprowadziło to do jego zawieszenia i aresztowań wśród pracowników redakcji, w tym również samego redaktora naczelnego⁸².

W zbiorach Biblioteki Głównej UMCS znajdują się następujące numery „Przeglądu Powszechnego” z roku 1861: nr 3, 60, 63, 67–71, 75–82, pojedyncza strona nr 83, nr 84–86 oraz dodatki do nr 76–77, 82–84 (sygnatura czas. 7716). Czasopismo zostało nabyte drogą kupna w 1958 r. Większość numerów dostępna jest online w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej oraz Bibliotece Cyfrowej Polona.

„Sioło: pismo zbiorowe poświęcone rzeczom ludowym ukraińsko-ruskim” (1866–1867)

Upadek powstania styczniowego przyniósł napływ do Galicji Wschodniej wielu polskich emigrantów z Ukrainy Naddnieprzańskiej. Wnieśli oni ze sobą większe zainteresowanie wśród czytelników tematyką związaną z historią i kulturą ukraińską. Na łamach „Dziennika Literackiego” coraz częściej ukazywały się teksty poświęcone historii i kulturze Ukrainy, swoje poezje drukował w oryginale Taras Szewczenko, a polscy literaci Leon Syroczyński i Paulin Świącicki decydowali się przedstawić swą twórczość w języku ukraińskim⁸³. To właśnie Świącicki (1841–1876) – powieściopisarz, aktor, dramaturg, tłumacz, pochodzący z drobnoszlacheckiej polskiej rodziny spod Winnicy i uchodząca ze stron rodzinnych z powodu uczestnictwa w powstaniu styczniowym, był pomysłodawcą i twórcą czasopisma „Sioło”, które zainicjował w 1866 r. we Lwowie. Zaliczał się do zdecydowanych zwolenników idei słowiańskich, w jego przypadku pojętych jednak w dość specyficzny sposób. Według jego poglądu należało propagować kulturę krajów słowiańskich z wyłączeniem Rosji i Czech. Czechy uważał za zbyt podatne na wpływy niemieckie i krytykował ich uległość wobec Imperium Rosyjskiego. Szczególną uwagę kierował na pojednanie polsko-ukraińskie, uważając, że tylko dzięki niemu można przeciwstawić się imperialnym zapędom państwa rosyjskiego. W myśl własnych zapatrywań drukował

⁸² J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej...*, s. 49.

⁸³ A. Serednicki, *Polsko-ukraińskie pismo „Sioło”*, „Bunt Młodych Duchem” 2006, nr 2, s. 14.

w periodyku „Sioło” literaturę i poezję ukraińską, zapisaną alfabetem łacińskim, wierząc, iż w ten sposób „przebiję się do polskiej inteligencji, pokaże bohaterskie dzieje i dorobek bratniego plemienia, pozwoli na wzajemne poznanie się, na zmniejszenie uprzedzeń”⁸⁴. Świącicki uważał się za pisarza polsko-ukraińskiego, odrzucał identyfikowanie swojej osoby jako pisarza ukraińskiego o polskim pochodzeniu, co było szczególnie istotne w obliczu licznych zarzutów o zbytnie ukrainofilstwo i odejście od polskości, czemu bardzo się sprzeciwiał.

Czasopismo ukazywało się w latach 1866–1867 nakładem drukarni Kornela Pillera w formacie 18 cm i o objętości kilkudziesięciu stron. We wstępie do nr 1 Świącicki napisał: „Piśmiennictwo ludowe ukraińskie – to cudna wiązanka kwiecica ze stepowych mogił świetnej przeszłości”⁸⁵ oraz zaapelował do czytelników: „Pomagajmy narodowemu rozwojowi ludu Ukrainy-Rusi – on bowiem jest zapowiedzią lepszych dni przeszłych [...]”⁸⁶. Każdy numer był drukowany w języku polskim i ukraińskim (ukraińsko-ruskim, jak go nazywał Świącicki) w transkrypcji łacińskiej.

Treść podzielono na działy, m.in. poezje, opowiadania, powieści, relacje z podróży, pieśni ludowe, historię i nauki ścisłe, korespondencje, słowniczek, rozmaitości, wiadomości o ruchu piśmienniczym w Słowiańszczyźnie, prace historyczne, etnograficzne. Drukowano teksty autorów zarówno polskich (Bohdan Zaleski, Teofil Lenartowicz), jak i ukraińskich (Taras Szewczenko, Hryhorij Kwitka⁸⁷, Jurij Fedkowicz⁸⁸, Jan Wagilewicz⁸⁹). Także sam Świącicki publikował w języku ukraińskim pod różnymi pseudonimami swoje utwory dramatyczne i powieści, na przykład opartą na motywach *Kobziarza* Tarasa Szewczenki komedię *Mieszczanka* jako Danyło Łozowski⁹⁰ czy powieść *Przed laty* jako Paulin Stachurski⁹¹. Po wydaniu czterech

⁸⁴ D. Świerczyńska, *Paulin Świącicki – dramat pisarza pogranicza*, „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej” 1996, t. 87, nr 1, s. 210.

⁸⁵ *Słowo wstępne*, „Sioło” 1866, nr 1, s. III.

⁸⁶ *Ibidem*, s. IV.

⁸⁷ Hryhorij-Kwitka Osnowjanenko (1778–1843) – ukraiński prozaik, dramatopisarz, dziennikarz; autor wielu szkiców historycznych, nazywany „ojcem ukraińskiej prozy”.

⁸⁸ Jurij Fedkowycz właśc. Osyp Dominik Hordynski de Fedkowycz (1834–1888) – bukowski poeta i pisarz ruski i ukraiński, nazywany m.in. „Śpiewakiem Rusi”.

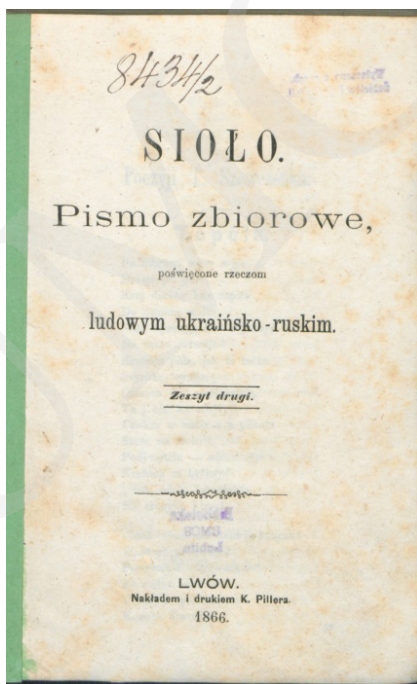
⁸⁹ Jan Wagilewicz właśc. Iwan Wahylewycz (1811–1866) – poeta-romantyk (pisał w językach polskim i ukraińskim), etnograf, historyk, tłumacz, redaktor ukraińskiej gazety „Dnewnyk rus’kyj”, od 1851 r. kustosz Biblioteki Ossolineum.

⁹⁰ R. Radyszewski, *Twórczość Paulina Świącickiego w języku ukraińskim*, [w:] *Opowieści stepowe (pisma prozą)*, Paulin Świącicki, red. nauk. J. Ławski, M. Mordań, K. Korotkich, koncepcja edycji, opracowanie tekstu i przypisy K. Rutkowski, J. Ławski; wstępy i posłowie K. Korotkich, R. Radyszewski, M. Mordań, Białystok 2020, s. 57.

⁹¹ *Ibidem*, s. 54.

zeszytów „Sioło” przestało ukazywać się w 1867 r., zarówno ze względów finansowych, jak i niewystarczającej przychylności czytelników⁹².

W zbiorach Biblioteki Głównej UMCS znajduje się komplet czasopisma, czyli z. 1–3 (1866) oraz z. 4 (1867) pod sygnaturą czas. 17287. Zapis akcesyjny informuje, że nabyte zostały drogą wymiany w latach 90. XX w. z dubletów Biblioteki Jagiellońskiej. Większość zeszytów jest dostępna w formie zdigitalizowanej w Repozytorium Cyfrowym Instytutów Naukowych.

Ryc. 9. „Sioło: pismo zbiorowe poświęcone rzeczom ludowym ukraińsko-ruskim”, z. 2 (1866). Źródło: fot. P. Kostko.

Podsumowanie

Wraz z powstaniem Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie 23 października 1944 r. rozpoczęto gromadzenie odpowiedniego księgozbioru, potrzebnego w procesie kształcenia studentów. Za oficjalny początek Biblioteki Głównej można przyjąć termin o rok późniejszy – 1 października 1945 r., kiedy ustanowiono

⁹² *Ibidem*, s. 66.

2 etaty biblioteczne (w tym kierowniczy – została nim Regina Świętochowska-Czajkowska), przyznano własne pomieszczenie i status jednostki uczelnianej⁹³, tworząc w ten sposób podwaliny pod powstanie instytucji w formie biblioteki akademickiej. W specyficznych warunkach powojennych budowano zasoby nowo powstałej biblioteki w bardzo różnorodny sposób. Odwiedzano antykwariaty, organizowano wyjazdy do wielu miast polskich w poszukiwaniu księgozbiorów po zlikwidowanych przedwojennych instytucjach i organizacjach, zakupywano lub otrzymywano w postaci darów książki i czasopisma od osób prywatnych, w tym wielu byłych właścicieli ziemskich. Prowadzono akcję wymiany z innymi bibliotekami, na przykład z Biblioteką Jagiellońską czy Biblioteką Uniwersytetu Warszawskiego. Apelowano także do społeczeństwa o przekazywanie na rzecz biblioteki nowo powstałego uniwersytetu książek i czasopism ze zbiorów prywatnych.

Według indeksu Jerzego Jarowieckiego, w interesującym nas zakresie czasowym we Lwowie wychodziło około 80 czasopism w języku polskim, kilkanaście w języku niemieckim i tyle samo w języku ukraińskim (ruskim), a także 2 w języku łacińskim⁹⁴. Biblioteka Główna UMCS zgromadziła 16 tytułów, w większości polskojęzycznych. Są to głównie najważniejsze periodyki lwowskie, ukazujące się w tamtych czasach, dlatego można uznać ten zbiór za bardzo cenny i warty zaprezentowania szerszej grupie odbiorców.

Analizując znaki własnościowe na egzemplarzach omówionych w artykule czasopism lwowskich, posiadanych przez Bibliotekę Główną UMCS, można w niektórych przypadkach wskazać ich ostatniego właściciela. Wiele z nich pozyskano na zasadzie wymiany z dubletów, głównie Biblioteki Jagiellońskiej i Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. Jest też duża grupa egzemplarzy nabytych drogą kupna czy darów, jednak z powodu wybrakowania rejestrów przybytków w Archiwum UMCS przesłedzenie ich nabycia wymaga drobiazgowych badań innych zachowanych dokumentów archiwalnych. W wielu przypadkach można natomiast zauważyć znaki proveniencyjne poprzednich właścicieli, czy to osób prywatnych, czy instytucji, którzy mieli w posiadaniu poszczególne egzemplarze omawianej kolekcji. Z uwagi na ograniczoną objętość artykułu staną się one przedmiotem oddzielnych rozważań.

⁹³ M. Wilczyńska, *Pół wieku Biblioteki UMCS (Okolicznościowe wystąpienie przedstawiciela Biblioteki Głównej)*, „Folia Bibliologica” 1994/1995, nr 42/43, s. 77.

⁹⁴ J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej...*, s. [483]–502.

Bibliografia

- Homola I., *Prasa galicyjska w latach 1831–1866*, [w:] *Prasa polska w latach 1661–1864*, aut. J. Łojek i in., Warszawa 1976, s. 199–246.
- Jarowiecki J., *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku*, Kraków–Wrocław 2008.
- Jarowiecki J., *Lwowska prasa przed powstaniem styczniowym*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2005, nr 3, s. 63–88.
- Jarowiecki J., *Prasa polska w dobie powojennej*, [w:] *Życie społeczno-kulturalne ziem polskich w dobie powojennej (1864–1914)*, red. M. Adamczyk, A. Notkowski, Kielce–Warszawa 1993, s. 224–243.
- Jaskuła R., *Wokół almanachów S. Jaszowskiego („Sławianin” i „Dniestrzanka”) i lwowskiego Ossolineum w l. 1834–1841*, „Czasopismo Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich” 1992, z. 1, s. 92–133.
- Karolczak K., *Środowisko intelektualne Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w dziewiętnastowiecznym Lwowie*, „Krakowskie Pismo Kresowe” 2021, r. 13, s. 15–26. DOI: <https://doi.org/10.12797/KPK.13.2021.13.02>.
- Kraków – Lwów. *Książki, czasopisma, bibliotek*, t. 1–17, Kraków 1988–2016.
- L. R., *Polki literatki*, „Niewiasta” 1860, nr 8, s. 2–4.
- Lam S., *Życie wśród wielu*, Kraków 1968.
- Myśliński J., *Prasa polska w Galicji w dobie autonomicznej (1867–1918)*, [w:] Z. Kmiecik [et al.], *Prasa polska w latach 1864–1918*, [t.] 2, Warszawa 1976, s. 114–176.
- „Obwieszczenie”, „Biblioteka Naukowego Zakładu imienia Ossolińskich” 1847, t. 1, z. 1, s. [I]–[II].
- Pieczątkowski F., *Lam Stanisław*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa–Łódź 1972, s. 495–496.
- „Provincial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien für das Jahr 1840: herausgegeben auf allerhöchsten Besechl unter der Aufsicht des k. k. Galischen Landesguberniums” = „Zbiór ustaw prowincyjnych dla Królestwa Galicyi i Lodomerji z roku 1840: wydany za najwyższym rozkazem pod dozorem c. k. Rządu krajowego galicyjskiego” 1840 [wyd. 1842], s. [III].
- Radyszewski R., *Twórczość Paulina Świącickiego w języku ukraińskim*, [w:] *Opowieści stepowe (pisma prozą)*, Paulin Świącicki; red. nauk. J. Ławski, M. Mordań, K. Korotkich, koncepcja edycji, opracowanie tekstu i przypisy K. Rutkowski, J. Ławski; wstęp i posłowie K. Korotkich, R. Radyszewski, M. Mordań, Białystok 2020, s. 47–69.
- S., *Obwieszczenie czasopisma, które Zakład Naukowy księgozbioru imienia Ossolińskich wydawać będzie*, „Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego imienia Ossolińskich” 1828, r. 1, z. 1, s. 1–11.
- Serednicki A., *Polsko-ukraińskie pismo „Siolo”*, „Bunt Młodych Duchem” 2006, nr 2, s. 14.
- Rusińska-Giertych H., *Kultura książki polskiej we Lwowie w okresie oświecenia*, Wrocław 2018.
- „Sławianin” 1837, t. 1, s. [V].
- Słowo wstępne*, „Siolo” 1866, nr 1, s. [I]–[VI].
- Szczerbiński J., *Środowisko dziennikarzy lwowskich 1831–1863. Narodziny zawodu*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1984, r. 24, nr 2, s. 25–45.

- Świerczyńska D., *Paulin Święcicki – dramat pisarza pogranicza*, „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej” 1996, t. 87, nr 1, s. 199–212.
- Turowska-Bar I., *Polskie kalendarze XIX wieku (streszczenie)*, Łódź 1967.
- Tyrowicz M., *Prasa Galicji i Rzeczypospolitej Krakowskiej 1771–1850. Studia porównawcze*, Kraków 1979.
- Uwiedomienie*, „Lwówianin: przeznaczony krajowym i użytecznym wiadomościom wydany z połączenia prac miłośników nauk” 1839/1840, z. 11, s. [241].
- Wilczyńska M., *Pół wieku Biblioteki UMCS (Okolicznościowe wystąpienie przedstawiciela Biblioteki Głównej)*, „Folia Bibliologica” 1994/1995, nr 42/43, s. 76–84.
- Wild K., *Doniesienie o Pszczole Polskiej, piśmie, które pod Redakcją Walentego Chłędowskiego we Lwowie iako ciąg dalszy Pamiętnika od stycznia r. 1820 wychodzić będzie*, „Pamiętnik Lwowski” 1819, t. 2, nr 12, s. [631]–636.
- Wisłocki W. T., *Tajne druki Zakładu Ossolińskich*, „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej” 1934, t. 31, nr 1–4, s. 316–383.
- Wstęp do nowego Czasopisma Naukowego, Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich*, „Biblioteka Naukowego Zakładu imienia Ossolińskich” 1842, t. 1, s. [3]–12.
- Zawadzki W., *Literatura w Galicji (1772–1848): ustęp z pamiętników*, Lwów 1878.

Online

- Historia „Czasopisma ZNiO”, [online] <https://www.ossolineum.pl/historia-czasopisma-znio/> [dostęp: 18.01.2025].
- Profesjonalna Elektroniczna Baza Bibliografii Estreichera (EBBE), [online] https://www.estreicher.uj.edu.pl/xixwieku/baza/wpis/?sort=nazwisko_imie&order=1&id=86830&offset=0&index=1 [dostęp: 23.06.2024].
- Samoloty polskie, [online] <http://www.samolotypolskie.pl/samoloty/2929/126/Smagłowski-Wincenty-Nowina2> [dostęp: 29.05.2024].